

حاجی رہمہزان بیسکی

مالباتا

شہمدینان

و رولن وی د بزاقا رزگارخووازا کوردی دا

وہرگیان رہشاد بیجرمانی

مآباتا شه مدینان

حکومهتا هه‌رێما کوردستانی
وهزاره‌تا ره‌وشه‌نیری و لاوان
رێشه‌به‌ریا گشتی یا راگه‌هاندن و چاپ و به‌لافکرنی
رێشه‌به‌ریا چاپ و به‌لافکرنی - دهۆک

- ❖ ناڤی په‌رتووکی: مالباتا شه‌مدینان و رۆلی وی د بزافا رزگاربخوازا
- ❖ کوردی دا
- ❖ بابه‌ت: میژوو
- ❖ نقیسه‌کار: حاجی ره‌مه‌زان ئەمین بیسکی
- ❖ وه‌رگێران و دیزاین ناڤه‌رۆکی: ره‌شاد بیجرمانی
- ❖ دیزاین به‌رگی: گوهدار صلاح الدین
- ❖ قه‌واره: ۲۲ × ۱۵
- ❖ ژمارا لاپه‌ران: ۱۱۷
- ❖ نرخ: ۲۰۰۰
- ❖ تیراژ: ۵۰۰
- ❖ زنجیره: ۷۴
- ❖ چاپا ئێکی: ۲۰۱۳
- ❖ هژمارا سپاردنی: ۲۱۷۰ ل سالا ۲۰۱۳
- ❖ چاپخانه: چاپخانه پارێزگه‌ها دهۆکی - دهۆک - کوردستان

© مافین چاپی دپاراستینه بو رێشه‌به‌ریا مه و خودانی په‌رتووکی

حاجي رهمهزان نه مين بييسكى

مالباتا شه مدینان

و رولا وی د بزاقا رزگار یخووازا کوردی دا

وهرگیران
رهشاد بیجرمانی

دیارییه بو:

بو هه می شه مدینانیان و عه شیره تین کورد یین بهرنیاس و نهی

بهرنیاس

بو هه ره که سی دبیزیت نه ز کوردم و خوینا کوردان د ره هین وی دا

دهه رکیت

بو هه ره که سی خودان باوه رییا موکم و دلنزم ژ بو دوزا ملله تی کورد

و ب هیقییا هه می پیشکه فتن و ریزگرتن و پشکفینی...

حاجی ره مه زان بیسکی

۲۰۰۴/۸/۱

ناقه رۆك

۹	..... پيشگوتن
۱۲	..... كورد ل به هدينان
۱۵	..... به شى ئيکه م
۱۷	..... به هدينان و سه رچا قين ب نافرني
۱۹	..... كورتيه ك ل سه ر ميژوويا ميگره ها به هدينان
۲۴	..... ميگره ها به هدينان
۲۸	..... دامه زراندا نا حكومه تا باديناني — به هديناني
۳۲	..... ميرين بادينان و ئه فسانه يا بنياتي عه باسي
۳۹	..... سه جه ره يا شيخين زيوكان
۴۱	..... زاخود سه رده مي ميگره ها عه باسيان دا
۴۳	..... به شى دووه م
۴۴	..... شه كوليننا ئيکه م
۴۵	..... شه مدينان
۴۹	..... ده شه را شه مدينان
۵۴	..... سه جه ره يا باپيري س هيد تاها
۵۵	..... گرنگترين خيزانين شيخين كوردان
۵۸	..... په يوه نديين ناهخوين سه روك عه شيرين كورد

٦٠	..... خیزانا حازم به گئی شه مدینی
٦٦	..... ئابینی ئیسلامی و ئیلین کوردان
٦٩	..... شه کولینا دووهم
٧٠	..... پیشهاتین سهرهلدانا کوردان سالا ١٨٨٠
٧٢	..... شیخ عوبیده لالی نه هری
٧٤	..... شورشا نه ته وییا کوردی ب سهرۆکاتیا عوبیده لالی نه هری
٧٩	..... کوردستان ل سالین هه شتیان دا ژ سه دسالا تۆزده هی
٨٢	..... شیخ عه بدولقادر شه مدینانی
٨٦	..... کۆمه لین کورد و رهنجین زانستی و هه ولین سیاسی
٨٩	..... به شی سی
٩٠	..... میرگه ها چه کاری - هه کاری (I)
٩٢	..... میرگه ها چه کاری - هه کاری (II)
٩٥	..... د وه رگیزین خوینکارین کلیس دا
٩٩	..... پاشگۆتن
١٠٠	..... ژیده ر
١٠٣	..... پاشکویا وینه یان

پيشگوټن

ميټوويين هه قبه ش هه نه د ناټ ملله تان دا، ب تاييه تي ئه و ملله تيئ سهردهست و بندهست، د ژيډه ريئ ملله تيئ سهردهست دا، هه مي جواميري و قاره مانى پارا كه سايه تيئ وي ملله تي بخويه و هه مي خه له تي و خيانه ت و غه در و بيټه ختي پارا قاره مانين ميټوويا ملله تي بندهستن. هه تا نوكه ژي د ميټوويي دا، ده مي به حسا سهرهلدانين كوردان ده يته كرن، هه ر ب ناټي دستقه دانا دهره كي و خيانه تي ل گور ژيډه ريئ تورك و فارس و عه ره بان، ب ويئنه يه كي ميټوويه كا گه له ك ره ش و تاري ده يته هژمارتن، به لي ل ده مي ئه م ب هزرا ملله تي خو دچنه د ناټ ميټوويا خو دا، ئه م هنده ك ژ راستيئ به رفره هتر دببن، مه ئه و كه سايه تيئ كو ئه م شانازيي پي بين گه له ك هه نه د ميټوويا ملله تي كورد دا، به لي به ري هه ر تشته كي پيدقيه ئه م ميټوويي ب هزرا نه ته وي يا خو بخوين، نه ك وه كي چاوا عه ره ب و تورك و فارس سه حدكنه ميټوويا مه . ئه گه ر ئه م خو رزگاركن د هه بوونا خو دا، پيدقيه به ري وي رزگاركرني ئه م خو د هزرا خو دا رزگاركن، چونكي قهيدا ل سهر هزري پتر كارتيكركنا خو هه يه ژ قهيد و به ندين د دهستين مروقان دا. بنياتين وان قهيدين د دهستين مروقان دا ژي دزقريته قه قهيدين ل سهر هزركرني.

نه بتني ملله تي كورد ل سهر روويي زه قيي ميرگه ه ئاټاكرنه، بي گومان پتريا ملله تان خودان دهسته لاتداريبوون د هنده ك سهرده مان دا و جارنا ژي

ژنافچوونه و شکهسته، لۆ ل دهمی کورد بوونه خودان دهستهلات، ب جودا ژ دابین دهستهلاتداریین جیرانین خو، خودان رهفتارین لیبۆرین و ب هه مان شیوهیی هزری بۆ خو دکهت، هزر بۆ مللهتین دی ژی کریه، خواستیه ئه و مللهت ژی بی پار نه مینن و راستی کۆمکوژی و بندهستی نه بن.

ئه م نابیزن ئه م فرشته بوون، لۆ ب راستی لیبۆرینا ل دهف کوردان هه یه، ل دهف مللهتین دی نینه. ئه فرۆکه ژی ئه گهر ئه م بهری خو بدهینه ده و روبه ری کوردستانی دی بینن، بتنی کورد خودانی لیبۆرینی و پره نسیبێن مرۆفایه تی و براینیی یه، بتنی کوردن ئه ویی ژ داخوازا مافین خو پیقه چ دۆزین وان یین دی نینن ل گه ل چ مللهتین دی، ب هه چ شیوهیه کی داخوازا تۆلقه کرنی ناکه ین، وه کی ئه ف مللهتین دی یین ده و روبه ر هیشتا ب دویف تۆلقه کرنی فه دچن.

تورک هه تا ئه فرۆکه ژی وی هزری قه بوولناکه ن کو بابیرین وان فه رمان و کۆمکوژی ب سه ر مللهتین دی دا بجیه کرنه، ئه رمه ن و کورد و عه ره ب و... هتد. لیبۆرینه کا فه رمی بۆ قوربانیا ن وه کی خو راده سترن دبینن. به شه کی مه زن ژ عه ره بان هه تا ئه فرۆکه ئه و کاره ساتین ب سه ر مللهتی کورد هاتنه کرن ل سه ر دهستی رژی مین سه دسا لا بیستی وه کی تشته کی گه له ک ئاسایی دبینن و پیدقی نابینن داخوازا لیبۆرینی ژ کوردان بکه ن. فارس هه تا ئه فرۆکه ژی ده سترژیی ل سه ر مللهتی کورد دکه ن و هه چ تینه گه هشتنه کورد پسمامین وانن و هه چ بزاقه کا به نا لیبۆرینی ژی بهی ت نه کرینه، ل جهی لیبۆرینی هیشتا ژی به رده وامن ل سه ر بدارقه کرنا گینجین کورد ب ستونین ترافی کلا یتان فه .

به لۆ کوردان دلنزمیه کا مه زن هه یه، تیگه هشتنه کا مه زن هه یه ژ بۆ مرۆفایه تی کو ئه م هه می مرۆفن و پیدقیه که س سه رده ستی که سی نه بیت. هه تا ل دهمی میژوونا سه کی کورد رادبیت ب نرخاندنا میژوویی، ب دادپه روه ریه کا نایاب به رپه رین دیرۆکی دخونیت و هه تا ده رفه ت هه بیت ب بی

ئالگىرى و بەھسا ھەمى ژىدەرېن بىانى و ژىدەرېن وەلاتىن داگىرکەرېن
كوردستانى ب دلەكى بەفرەھ دكەت.

مە ئاقىن چ وەلاتان نەگوھۆرىنە، مە ئاقىن چ باژىران نەگوھۆرىنە و مە
ئاقىن كەسايەتتىن مېژوويى چ جاران نەگوھۆرىنە، بەلى ئەگەر ئەم بەرى خۆ
بدەين ژىدەرېن تورك و عەرەبان و فارسان ژى جارنا، ئاقىن قارەمانىن كوردان
و دەقەرېن وان ب سەر عەرەبان يان توركان يان فارسانقە ھاتىە قەگوھاستن،
ب مەرەم بيت يان بى مەرەم بيت، كارەكى دويرە ژ ئەمانەتا نغىسىنى، دويرە
ژ خەمخۇرىيا راستىيا مېژوويى و بى رېزىيە بەرامبەر مللەتى خۆ بەرى ھەر
مللەتەكى دى.

وەكى مە ئاماژە پى دايى، ئاقىن كەسايەتى و ئاقىن باژىران د ئەقى
پەرتووكى دا، ب دروستى وەكى د ژىدەرەن دا ھاتى، ھاتنە وەرگرتن، ھندەك
ئاق ب دوو شىوہ ھاتنە، بەلى ھەر وەكى خۆ ماينە د وەرگىرانا كوردى دا،
چونكى مە نەقيايە ھىچ دەستكارىي د ئاقان دا بكن.

ئەق قەكۆلېن ب سەر ھەمى كېماسىيىن خۆ يىن د بواريىن نە بەردەستبونا
ژىدەرەن دا، بەرھەمەكى سەيدايى بەريز حاجى رەمەزان بېسكى يە، ب زمانى
عەرەبى ھاتبوو چاپكرن، مە ب فەر زانى بەھتە وەرگىران بۆ زمانى كوردى، دا
بەشەك بيت ژ پەرتووكخانەيا كوردى، ھەر وەسا ژى دەرگەھەكە بۆ قەكۆلەر ل
سەر مېژوويا مېرگەھىن كوردى قەكۆلېنىن ژ ھەزىتەر پېشكىشى پەرتووكخانە و
خويىندە قانېن كوردى بكن.

رەشاد بىجرمانى

ھافىنا ۲۰۱۲

كورد ل به هدينان

كۆمه لگه ها كورد و داب و زمان و گریدانا ب ئاینی حەنیف ڤه و ژ مزگه فت و قوتابخانه و پهیمانگه هیڤ زانستی ئه ویڤ دانه ئافاکرن و تیدا رابوونه خوینکارین کار و شوینده ستین وان و خزمه تا وان بو ئاین و زانست و ویژهی هاتیه دیارکرن، به هدينان به شه کی گرنگه ژ کوردستانی، ژ که ڤن دا میژویه کا دریز هیه و گه له ک روودان. ده می سه رده مان دا ئافه دانبو ب نشته جهان، خیزانه کا ب توندی گریدایی پتر ب ریبارین ئاینی ئیسلامی ڤه سه روه ری ل ئه ڤی میرگه هی کریه و یی خودان باوه ربوون ب پاقریا خوینا خیزانا خو و ب شیانی وان یین گیانیین بلند، ژ ئه ڤی خیزانی گه له که سایه تیین به رنیاس ده رکه فتینه و رابوونه ب شورشین نه ته وی و کورد په روه ری یین مه زن د کوردستانا عراق و کوردستانا تورکیا دا. و ئه ز رۆله کا گرنگ یا ئه ڤی خیزانی دبیین د میرگه هیڤ کوردی ل سه رده می عه باسیان دا و خوینکارین ئه ڤی خیزانی به رنیاسن د ناڤ خوینکارین کوردستانی دا، ب بلندبوونا هه ستی خو و هه ژیبوونا سه رچاڤه یین بابیرین خو، ئه ڤ چه نده بوو هیلايه سولتانین ئوسمانیان باوه ریی بدن ب ئه ڤی خیزانا جوامیر. و ژ که سین دیار د ناڤ ئه ڤی خیزانی دا، شیخ (عبیده لالی نه هری) ل پیناڤ گورکنا ئاگری نه ته وی و سه ربه خوویا نه ته وی و ئافاکرنا حکومه تا کوردی خه باتکریه ل سالا ۱۸۸۰ - ۱۸۸۳.

و هەر وهسا ژ که سایه تین بهرنیاس د ده می شه پری جیهانی یی ئیکه م دا،
 عه بدولقادری شه مزینی کورپی شیخ عبیده لالی نه هری ئه وی راپه رینا مه زن ل
 دژی تورکان ئه نجامدایه د سه دسال نۆزده هی دا، بو مه ککه ی هاتی هاتیه بدویرخستن
 و ل ده می ژ وی ری هاتی، یانه یه کا سیاسی یا کوردی دامه زرانند و بو و ب
 سه رۆکی یانه یی، عه بدولقادر ئه ندامبوو د وه زاره تا تورکی دا و سه رۆکی
 ئه نجوومه نی پیران یی ئۆسمانیان بوو، هەر وهسا ژی شه هید عه بدولقادر
 شه مزینی پشکداربوو ل پتريا کۆمه له یین کوردی.

و ژ که سایه تین دیار د گۆره پانا عراقی دا، سه ید تاها و دکتور عه زیز
 شه مزینی هه قالی بارزانی نه مر، ل گه ل بوو ده می چوویه ئیکه تیا سوڤیتی ب
 باوه ریا من، ژ هۆزانفانان ژی عه لی هه ریری ب ناڤوده نگترین هۆزانفانی کورد
 یین که فن و زیره کی هه میابوو، خودانی دیوانه کا هۆزانی یه ب زمانی کوردی، ل
 ناڤه را سالین (۴۰۰ - ۴۷۱مشه ختی) ئیکبوو ژ هه چه رخین فه رده وسی
 خودانی شاهنامی، ژ ناڤدارترین هه لبه ستین وی یین ب کوردی:

ئهی ئاڤ و ئاڤ بی ئاڤ و ئاڤ   **لازم ته مه حبوبه ک هه بی**
ما توو به عشقی و مه حبه تی   **یان مه یل مه نسوویه ک هه بی**

ئارمانج ژ ئه فی شه کۆلینی دانه نیاسینا کوردایه ب گرنگترین وینه یین
 شارستانی، ئه وین کوردان تیدا به شداریکریه بو پیشکه فتنا شارستانی هتا
 ئیسلامی، هەر وهسا ئارمانج ژ شه کۆلینی ژی ئه وه ئاشکراکرا وی چه ندی یه،
 کورد کۆیله نه بوون بو که سی، ژ که فن دا ئه وه دهسته لاتن ل سه ر زه قیین خو
 ب بی ده ستفه دان ژ چ که سی بیانی، هه تا ل سه رده می خلافه تا ئیسلامی ژی،
 کاروبارین ده وله تا خو ب ده ستی خو بریقه دبن و ئه قه کۆلین ل سه ر ئه فان
 به شین هه نی هاتی هه نجامدان:

بہشی ٹیکہم

میرگه‌ها به‌هدینان

۱. ناڤیّ به‌هدینان.
۲. کورتیه‌ک ل سهر میژوویا میرگه‌ها به‌هدینان
۳. میرگه‌ها به‌هدینانی
۴. دامه‌زاندنا حکومه‌تا بادینانی
۵. میرین بادینان و دانانا نازناڤیّ عه‌باسیان ل سهر وان
۶. سه‌جهره‌یا شیخین زیوکا.
۷. زاخۆ د سه‌رده‌میّ عه‌باسیان دا.

به هدينان و سه رچاڤين ب نافرني

ناڤي به هدينان ژ نافرني ميرين (بهاه ديناين) هاتيه ئه وين بو چه ند سه رده مان ده سته لاتداری ل ناڤ دا گيرينه، ئه و دزقرن بو بابيري خو بهاه دين، ژ نه سلی عه باسيایه و ئه و برايي (شه مسه دینه) ئه وي (شه مدينان) ل سه ر ناڤي وي هاتيه ب نافرني.

به هدينان دببته به شه کی گرنگ ژ باکوري عراقی، ژ که فن دا ميژوويه کا دريژ و پرل روودانان هه بوو، ل هه می سه رده مان دا ئاقه دانبوو ب نشته جهان، ده قه ره کا وه کی سي گوشه يي ب ديمه ني خو، نيڤه ک ژ ريژه يا زه قيين ويلايه تا مووسلي بخوفه دگريت، دکه قيته د باکوري - روثاڤايي مووسلي دا، گه له ک مروقين ل ئه وروپا ماین و به هدينان دیتنه، وي وه کی سويسرا ژ ئاليي ژينگه ه و چيا وديمه نين سروشتي فه دببنن، لي ل گه ل جوداييه کی ئه و ژي ده ستي زانستي و هونه ري يه ئه و ئه و گه هانديه ئه قي ئاقه دانکرن و شارستانيه تي و ل قيژه ژي ده ستي جه هاله تي کارتیکرنا خو کرپه، ئه و ئينايه خوراي هه تا ئه قي پله يا ويترانکري.

بەرى دامەزاندنا مىرگەھا بەھىدىنان، ئەڭ دەڧەر نەى بەرنىاسبووب نافەكى
تابىەت، ھەر بەشەكى خۆ نافەك ھەبوو، بۆ نمونە بەرى نافى ئادىابن دەاتە
گۆتن بۆ زاخۆ و دەۆك و ئاكرى، و بۆ وەلاتى عەقرە و زىبار (مىرگ) و وەلاتى
چىايىن دەسپىدكەين ژ زاپى بلند (حەبتوون) دەاتە گۆتن و بۆ دەڧەرا دكەڧىتە
ل رۆژئاقايى زاپى ھەتا ب باشوورى ئامىدىي (داسن) دەاتە گۆتن، ھندەك
دەمان ژى بۆ زاخۆ و دەۆك دەاتە گۆتن (بانھزاد)^(۱).

---

(۱) إمارة بهدينان العباسية، محفوظ العباسي، چاپخانا الجمهورية، ۱۱۰۰/۲۸، سالا ۱۹۶۹،

کورتیهک ل سەر میژوویا میرگه‌ها به‌هدینان

میژوویا میرگه‌هی تاریه د ده‌سپیکۆ دا، گۆتنین میژووناسان دژبه‌رن ل سەر ده‌ستنیشانکرنا سالا دامه‌زراندنا میرگه‌هی و ب ناڤکرنا ئیکه‌م میرۆ وێ، د ژێده‌رین کوردی دا، شه‌ره‌فنامه دبێژیت: هاتیه دامه‌زراندن ل نێژیکی سالا ۱۱۹۶ زاینی، ئیکه‌م میر ژێ هاتیه ناسکرن ژینه‌دینه ژ نه‌سلی به‌هائه‌دین، د هنده‌ک ژێده‌رین میژوووی بی‌ن دی دا دبێژن، یا هاتیه دامه‌زراندن ل سالا ۴۷۰ مشه‌ختی (۱۳۳۹ زاینی)، ئیکه‌م خوینکار ژێ شاه‌خه‌لیلبوو، لێ (ئه‌لمائی) دبێژیت: ئه‌و یا هاتیه دامه‌زراندن ل سالا ۱۲۶۲ی ل سەر ده‌ستی میر به‌هائه‌دین، یا د شه‌ره‌فنامه‌ی دا هاتی پتر جه‌ی پشته‌راستی‌یه، ئه‌ف میرگه‌ه یا که‌ڤنه، دبیت ژێ به‌ری سالا ۱۱۹۶ی هاتیه دامه‌زراندن. چونکی شه‌ره‌فخانی به‌دلیسی ماوه‌یی خوینکاریا میر به‌هائه‌دین جودا دکه‌ت ل ده‌می دبێژیت: (د گۆتنین هه‌ری راست دا ئۆکه (۱۵۹۶ی) نێژیکی چوار سه‌د سال ده‌ریاستبوویه ب سەر ده‌سته‌لاتداریا زاړۆکین به‌هائه‌دین ل ئه‌فی وه‌لاتی دا...).

ئه‌ف میرگه‌ه هاتیه دامه‌زراندن ل سەر ده‌ستی خێزانه‌کا به‌گین کوردان، کۆچبه‌ربوونه ژ ده‌قه‌را شه‌مدینان، ل وی جه‌ی بابیرین وان خوینکاریا که‌لا

تارپون دکر، ژ وان ئەو زهلامی هاتی بۆ ئامیدی ناھی وی بههائه دینبوو، ژ بهر ئەھی چهندی خوینکارین ئامیدی بهرنیاسبوونه د ناھ خوینکارین کوردستانی دا ب ناھی بهادینان. دیار دبیت ژی ئەو مروقهکی دلنزم و ژیر و خودانی فقهی بوو، ل دۆر وی مرید و خه لکین باژیری خرغه بوونه و داروده ستین خو سپارتنی بۆ ب دووماهیک ئینانا پیکداینن خو. و ب مەرهما ب دهستقه ئینانا دلسۆزیا نشته جهان و پیگرییا وان و گرنتیکرنا بهرده و امییا دهسته لاتا خو ب تایبته تی ژی پشتی زهنکیین بهرنیاس ب ئەصلی خو یی تورکی جاره کا دی دهسته لاتدارییا خو ل سهر کوردستانی زفراندینه پشتی سالا ۱۱۹۳ی و بوونه جهی مه ترسیی ل سهر ناغه ندا وان. خیزانا بههائه دین پشتی وی ده می ل سهر بنیاتی خو گۆتته ئەو ژ خانه دانه کا تایبته و نایابن، یین هاتینه ژ خه لیفه یین عه باسیان، ب ئەھی گۆتتا کو ژ دهق تورکان هاتیه، هیزه کا ئاسمانی زیده کرنه ل سهر هیزا خو، دلسۆزی بۆ (ئال ئەلبهیت) دابه که، باوه ریه کا ئاینیه ل دهق کوردان، هه ره و سا ژی پیروزییا خیزانی و هاتنا سالوخوا پیروزیی و به ره که تی د ناھ تاکه که سین خیزانه کی دا، پرسه کا بهرنیاسه ل کوردستانی، ئەھی گۆتنی جهی خو یی باش دیتیه ل بادینان. وی ده می، ره وشه نیبریا ئاینی و زانستی ب عه ره بی بوویه و گه له ک زانا و ئۆلدار و زاهد د ناھ دا هه بوون. ب راستی بابیری وان یی مه زن کوردبوو و دبیت ژی ژ ئالیگرین دلسۆزیی خیلافه تا عه باسی بوو و د ناھ په یوه ندییه کا بهرده وام ده بوو ل گه ل وان... یین پشتی وی هاتین باوه رکرنه ئەو ژ بنیاتی عه باسیایه.

خودانی شه ره فنمی گومانی دئیخته ئەھی پرسی دا ب گۆتتا خو (ئەو دبینن نازناھی خوینکارین ئامیدی - ل دویف بۆچوونا وان - هاتیه ژ خه لیفه یین عه باسیان و ل دویف چیرۆکا هنده ک ژ فه گو هیزین ده نگوباسین ژ

ویژی هاتینه ئەو ژ که سه کی نافی وی عه باس هاتینه، عه باس ئیکبوو ژ ناقدارترین بهرنیاسین سه رده ما خو...).

ریج ژی دبیزیت: (لیکدان ل گه ل که فنارییا خیزانی، دبیت ئەو ژ خه لیفه یین عه باسیان ژی که قنترین...).

لی به ریز دهملوجی دبیزیت: (ژیده را ئەفی خیزانی بو مالا عه باسیان نه هاتیه پیشتراستکر، هنده کین دی ژی هه ولدانه بزقرینن بو مالا ئومه ویان و خودی ژی رازی (ئه نوهر مائی) ئەوی نه ل گه ل وی چهندی یه بو زفراندنا میرین به هیدینان بو ژییاتیا عه باسیان دبیزیت، ل دۆر ئەفی گۆتتا وان، ئەگه را ئەفی ژییاتیی ئەوه بو ب دهستقه ئینانا باوه ریی و بو پشتبه ستن و پیگیریی، ژ ئالیه کی دی شه ژی ئصولیان و گۆتگۆتیان مه رجکینه د مه لایی و جیگری وی دا ژ قوره یشین (مه لایین ژ قوره یش) بو دوپواتکر و دلۆفانیا هنده ک ژ میرین بادینان یین دووماهیکی ل گۆر بوچوونا وان و جه ختی ل سه ر بکه ن د هزین نشته جهان دا، ئەو به رده وامبوون ل سه ر بزاقین خو بو جودابوونا وان هه بیت ژ که سانین دی د هه ر تشته کی دا، د ئەصل و جل و به رگ و ره فتار و خواریی دا... هنده کین دووماهیکی بوونه خوینکار رابوونه ب بزاقه کرنا خه لیفه یین عه باسیان د ریفه به ری و ره فتاران دا، ژ دیمه نین دووپواتکرنا مه زنبوونا خو و پیروزییا خو ل پیشبه ری خه لکی، خو شه شارتنه و بتنی ژیانکرنه هه تا ده رفه ت بو هه بیت.

گه شتیار ریج ئەوی سه ره دانا کوردستانی کریه ل سالای ۱۸۲۹ی دبیزیت: میری بادینی دهیتته نوینه راتیکرن ب قوناغین خه لیفه یین عه باسیان یین دره نگ هاتین، روژا خو ب جودا ژ خه لکی ده ریاست دکه ت، خولامه ک زادی بو دبیت و رادوه ستیت هه تا ژ زادخواریی ب دووماهیک دهیت، پشتی تیر دخۆت، زادی د

ئامانى دا مايى راست دكەت بۆكەس نزانىت ژ كىژ ئالىى قە زادخوارىيە . رىچ
 ھەر وەسا ژى دىبىژىت: ھندەك ل مىرپىن وان گەلەك زىدە د خو قە شارتنى
 چوونە، ژ وان ژى بابى مىرى نۆكە، ھەتا ب روويى خو دادپوشىن ل دەمى
 بەرەق جھەكى قە ب رىكەفتبا، بۆچ چاخراب روويى وان نەبىنن، ئەق داب ل
 دەق خەلىفەيىن درەنگ يىن عەباسيان ھەبوو، رىزا مىرپىن بەھدىنان ل دەق
 بادىنيان گەھشتىە وى ئاستى مەزن، چ ئامان يان قەلوون يان جلك يان زىنا
 ھەسپى يان چەك و وەكى وان تىشتىن ل دەق مىرى دىتى ب كارنەدئىنان، ھەر
 وەسا كەسى نەدشيا بچىتە ل دەق چەندى پلە بلندبا، ئەگەر مىرى مۆلەت
 نەدابايى، يان نەدشيا روينشتبا ل دەق ئەگەر مۆلەت نەدابا ھەر كەسى قىابا، چ
 كەسى ژى ئەق شيان نەبوون ھەقزىنىي بكەت ل گەل ئىكەك ژ خاتوونىن مىران
 ئەگەر نە زانايەكى مەزن و خودان حسىب و بنىات نەبىت.

رەفتارىن دەستەھلاتا ئەقى خىزانى و سروشتى وان بەروفاژى ژ مىرپىن بابان
 و بۆتان بوو، بۆ نموونە، ئەويىن بەرنىاسبوون ب دلنزمىيا خو و دەرکەفتنا
 پىششەرى خەلكى و چ رىككىن دى نەبوون، ديوانىن وان قەكرىبوون بۆ ھەر
 كەسى ژ زارۆككىن مىرگەھى ب بى وەرگرتنا مۆلەتى دەرپاستبوون جارنا. ھەژى
 گۆتنى يە ل قىرە دا، ل دەمى رەفتارىن مىرپىن بەھدىنان يىن درەنگ وەكى
 ئەقان رەفتارىن دەستنىشانكرىبوون و خو بلندتر دىتن ژ خەلكى مىرگەھا خو
 و خو ژ خانەدانەكا كەقنار و ناياب دەرەبىرپىن و ژ دايكبوونە بۆ دەستەھلاتىي
 بگىرن، حوكمى عراقى ل بەرچاقىن وان و ب رزامەندىيا وان، د دەستى
 مەمالىكان دەبوو (۱۷۵۰ - ۱۸۳۱) پارسا ژ لادان و دامەزراندنا مىرپىن بادىنان د
 دەستى وان دەبوو، لى ئەوان پىگىرپوون و فەرمانىن خو وەرگرتن ژ مەمالىكىن
 پىرۆز يىن ژ دەرەقە، ئەويىن كەس چ تىشتەكى ل سەر ئەصل و بنىاتى وان
 نزانىت.

و براستی ئەفان خیزانان نەدشیا حوکمی ل بادینان بگیڕیت پتر ژ شەش سەدسالان ئەگەر ئەف (هالە) ژ پیروزیی ل دەوروپەرین خو دروست نەکرابا، چونکی ئەو ژییاتیی چ عەشیرەکی نەبوون ژ عەشیرەتین بادینان، ئەگەر مەترسیا عەشیرەتان نەبا ژ کارتیکرنا وان یا ئاینی و پیروزییا وان – یا خەون – سەرۆک عەشیر، دا دەست داننە سەر حوکمی، ریج دبیزیت – و د گۆتتا وی دا کیمەک زیدەچوین هەیه – : هەندە پیروزی ل دەف کەسایەتیا میری بادینی هەبوو، دەیلا عەشیر چەکی خۆ دانن د دژوارترین پیکدادان دا، ل دەمی خو نیزیکی وان دکر، دبیت ژی ئەف گۆتن بەیتە بجیهکر ل سەر میرین دەسپیککی، لی ئەوین پاشی هاتین، ئەف پیروزی وندا کر بوون، گەلە ک جاران عەشیران دەستفەدانگریه د ژناقبرن و دامەزراندنا و هەتا ب کوشتن و زیندانیکرنا هەندە ل میرین دەستفەدان د کاروبارین وان دا دکرن، یان خەلکی زیان دیتیه ژ پیکدادانین وان ل سەر دەستفەلاتی، گەشتیار ریج بخۆ دزفیریت بۆ بیژیت: ل گەل ئەفی ژی دەستفەلاتا وی (میری بادینی) نینە یان گەلەکا کیمە ل سەر ئیلین چەکار و بەیز ئەوین خەلکی وی ژ وان پیکهاتیه^(۱).

---

(۱) کۆفارا کاروان، عبد الفتاح علي يحيى، ژماره (۴۲)، سال ۱۹۸۶، ب ۱۴۶.

میرگه‌ها به‌هدینان

ئەصلی وان ژ شه‌مدینان هاتیە، لی نشتە جەبوونە د که‌لها ئامیدی دا و ئەو زەلامی ئەو ئیناینە بۆ ئامیدی بخۆ به‌هائەدینە، بۆ ئەقی ژێ ئەق میرگه‌ه وەسا ب نافودەنگبویە و هاتیە گۆتن ئەو ژ نەسلی خەلیفەیی عەباسینە، میرگه‌ه ب نافێ عەباسیان ژێ دەیتە نیاسین، به‌هائەدین وەغەرکیە و زارۆکی وێ جەیی وێ وەرگرتنە، ژ وان ژێ یی هەری به‌رنیاس حەسەن کورپی سەیفەدین کورپی میر زەینەدینی به‌هدینانی، ئەوی پیگیریا خۆ پیشکیشی شاه ئیسماعیلی صەفەوی کریە و ئەو ب فەرمانا شاهی بوویە حاکمی ئامیدی، حەسەنی به‌هدینی جەیی دەستەلاتا خۆ بەرفەرکیە و دەستدانیە ل سەر که‌لها دەوکی و ژ دەستی داسنیا دەریخستیه و سەر ب ویلایەتا خۆ یا ب میراتی وەرگرتیه‌قە زیدەکریە. ل دەمی وەغەرکیە سی کورپ ل پشت خۆ هیلایە، یی مەزنی وان حسین، دارودەستین میرگه‌هی وەرگرتنە و ئەقی ژێ پیگیریا خۆ پیشکیشی سولتان سەلیمی ئیکەم کریە د سالین (۱۵۱۲ - ۱۵۲۰) دا، ب فەرمانا سولتانانی ژێ بوویە حاکم ل سەر ئامیدی و پشتراستبوونا سولتانانی بۆ هندی پی هاتیە ژبەر تەپەسەرکنا کوردان و ئالیگرین دەولەتا صەفەوی، پشتی وەغەرا وی

پینچ کوپ هه بوون، یی مه زن د ناڤ هه پینجا دا، قوباد بهگ بوو، ب فه مانا سولتان سه لیمی دوهم (۱۵۶۶ - ۱۵۷۴) بوویه میری میرگه هی، لی ئه و شیان نه بوون بو ریقه به ریا حوکمی میرگه هی، ده ست ژ کاروبارین میرگه هی به ردایه و ده می خۆ ته رخانکریه بو ژیا نا زهد و په رستن، ئه فی ئیکا هه نی بوویه جهی دلنه خووشی و عیجزیا عه شیرین کوردان ژ میری و پتر دهنگی خۆ داینه بو برای وی بیرام بهگ^۱، لی بیرام بهگ رازی نه بوویه خۆراگری بکته ل به رامبه ر برای خۆ قوبادی، ره قیایه بو وه لاتی شاه ئیسماعیلی دوهم (۱۵۷۶ - ۱۵۷۸) ل قه زوینی بو داخواز کرنا هاریکاری، هه فکاری ل گه ل زهینه ل بهگی حاکمی هه کاری کریه، زهینه ل بهگ ژ یی هه ری دژبه ر بوو بو سیاستا قوباد بهگی، هه ر دوو پیکفه به ری خۆ داینه که لها ئامیدی، قوباد بهگی ره قیایه ژ ئالی مووسلی و شنگالی شه، پشتی وی ده می به ری خۆ دایه ئسته نبۆلی، ده ولتا ئوسمانی به ز بزاڤه کا مه زن یا سه ربازی فریکریه بو ژناڤرنا بیرام بهگ، فه رمان دایه بو خوینکاری به غدا و شاره زور و هه می میرین کوردان، دا خۆ فه کیشنه سه ر بیرام بهگی، بیرام بهگی ژ که لها ئامیدی بجیه ئایله ئیکسه ر، سه یدخان هاتیه دامه زانندن ل جهی وی، ئه و ژی دبیته کوپی قوباد ل سالا (۱۵۸۵ - ۱۹۹۳). سه یدخان یازده ه سالان حوکم کریه، که سی هه فکرییا وی نه کریه، چه ندین ئیلا مزویریان دژبه ربوون، لی ل دووماهیکی دا ل سه ر وان ب سه رکه فتییه و ئه و ژی پینگری ده سته لاتا خۆ کرینه .

به دلیسی سالوخین سه یدخان ئاشکرانه: ئه و ل سه ر ئالیه کی مه زن ژ میرخاسیی و جوامیری بوو، هه می سه رباز و خه لک ب دلی خۆ یی به رفه ه و پینگرییا ب دادپه روه ری رازیکرینه . چ ژیده رین میژووی یین به رده سته مه ،

---

(1) بیرام بهگ، بهرام بهگ، به هرام بهگ.

به حسا رابوونا ئەفی میرگه هی ب بزاقین ل دژی دهوله تا ئوسمانی نه کرینه و ل دهمی بزاقا سولتان مورادی چواری یا میژوویی ل سهر به غدایی د سالا (۱۶۲۸)ی دا، هنده ک هیز ژ ئامیدی به شداری بزاقا سولتانی بوونه، نیژیکی سی هزار چه کدار. پیدی بوو ل سهر میری ئامیدی هژماره کا ژ هیزا خو پیشکیش که ت ل دهمی کوشه گیر کرنا بزاقین سهر بازی بین ویلایه تا به غدایی، ل سالا (۱۷۰۰ی زاینی - ۱۱۱۲ی مشهختی) وه غرکریه، میری ئامیدی قوباد پاشا پیشکداری د ته په سهر کرنا بزاقین عه شیره تان دا کریه، ئەو بزاقین ل به صرایی رووداین، ئەو سهر که فتنا میر قوباد پاشا ل دژی عه شیره تان بوو ئەگه ری وی چه ندی نازناق می میری میران بچیه ل سهر ناقی وی. زیده باری وی نازناقی د ناف کوردان دا بو دبیزن (ئاغا)، وه سا ژی تاییه ته مندا سهره دان کرنا ئیکسه بۆ پایته ختی ب بی نه چار بیت شیورا والیی به غدایی بکه ت وه رگرتیه، والیی به غدایی دهسته لاتین راسته خو هه بوون د کاروبارین ئامیدی دا، ل دویف دابه شکرنا ریقه به ری ل ته قایا ویلایه تا به غدایی.

سه دسالا هژده هی ده سپیکا نیگه رانیبوونا په یوه ندی بوو ل ناقه را میرگه ها به هدینان و والیی به غدایی حه سه ن پاشا، ئەوی ب هیقیبوون ئیکه تیا عراقی بجیه بینیت دبن کۆنترۆلا خو دا، ل سالا (۱۷۱۸ی زاینی - ۱۱۲۱ی مشهختی) والیی ناقبری بزاقه کا سهر بازی هنارتیه بۆ سهر ئامیدی، لی قی بزاقی سهر نه گرت د کۆنترۆل کرنا که لها ئامیدی دا، ژ بهر خۆراگریا میری که لهی به هرام پاشا، ئەوی خو ل که لهی دا ئاسی کری.

و د ژیده ری به رده ست دا ئۆکه، چ ئامازه نه هاتیه بۆ پیشکداریا میرین ئامیدی د شهرین رووداینه ل ناقه را والین به غدایی و نادر پاشا دا، ئەفه دبوونه ئەگه ری وی باوه ری کو ئە ریقه به ری ل دهرقه ی پیگیری و دهسته لاتا والیی به غدایی بوو د ئەفی ماوه یی دا.

فشارين خيزانا جه ليليان ل مووسلى ده سپيكرن ب سهر ئه قى ميرگه هى دا،
ل سالا (۱۱۵۳ى مشهختى - ۱۷۴۰ى زابنى) حسين پاشايى جه ليلى به ره ق
ئاميدى بريكه فت و گوندين نافر و دؤبانى تالانكرن و ئاميدى نيزيكى
هه يقه كى دؤرپيچكر، پاشى ئه و هيلايه پشتى به هرام پاشا سوزا ريژه يه ك ژ
پاره ي دايى.

دبيت ژى ئه م بيژن د سه دسالا هژده هى دا، لاوازي كه فتيه له شى ميرگه هى
ب تاييه ت پشتى ئافابونا ميرگه ها جه ليليان ل مووسلى، ئه و ميرگه ها پيدى
بوو بيته جهى فشاره كا به رده وام ب سهر ميرگه هين كوردى يين نيزيكفه، بو
ئه ق ميرگه ه راده ستيا خو بو ده وله تا ئوسمانى پاريزيت^(۱).

---

(۱) تاريخ العراق في العهد العثماني، علي شاکر علي، چاپا ئيکه م ، ۱۹۸۴، ب ۱۶۷-۱۶۹.

دامه‌زاندنا حکومه‌تا بادینانی – به‌هدینانی

د به‌رگی چواری دا ژ په‌رتووکا (صبح الاعشى) یا نفیسکار شیخ ئەحمەدی
نە‌قشبەندی دا هاتیه، فه‌گێران ژ په‌رتووکا (مسالك الابصار) یا فه‌زل الله
ئە‌لعومەری، ل دەمی به‌حسا مازنجان و بیروه کریه (یا زانایین نیروه) و وه‌لاتی
برانیان ئە‌فه‌ ئە‌نجام ژئی هاتیه :

مازنجانی ئە‌و ئیلا (موبارز کهک) ئە‌وین ناڤی وان هەیی و وینەیی نفیساریین
بۆ وان هاتین د دەستورین نفیساریین که‌فن دا و کوردین حمیدی ژ وان هاتینه،
بۆ وان ئە‌فه‌ نفیسکار بیژیت: میری وان موبارزه‌دین کهک بوو ژ میرین خیلافه‌تی
د ده‌وله‌تا عە‌باسی دا و ژ دیوانی خیلافه‌تی نازناڤی مبارزه‌دین بۆ هاتیه
دەستنیشانکرن، ناڤی وی کهک بوو، زه‌لامه‌کی باش و ناڤداربوو ب تپسا ژ
خودی و دەستپاکی و دادپه‌روه‌ری و به‌ره‌که‌تی، بۆ وی قوربانی ده‌اتنه
پیشکیشکرن، ل دەمی قوربانی بۆ ده‌اتن ژ ده‌فه‌ خو ژ وی وه‌کی وی ددانیته‌ سه‌ر
و دکره‌ خیر بۆ هەمی هه‌ژاران، جهی وی یی گه‌له‌ک بلنبدوو د ده‌وله‌تا هۆلاکووی
دا. هەمان ئە‌فه‌ ده‌رپرینین هەنی هاتینه، لی ب به‌روفاژی د په‌رتووکا (التعريف
بالمصطلحات الشريف) یا شه‌هابه‌دین ئە‌لعومەری دا.

و د پەرتووکه کا دەستخەت یا ناقدار دا (سەجەرا زێوکا – الشجرة الزيوکية) هاتیه و ئەق پەرتووک هەژییە بەیته ب ناڤکرن (مێژوو یا میرگەها بادینان) ل دەمی بەحسا بنیاتێ میرین ئامیدی دەیتەکرن، ئەوین هاتنە هژمارتن سەر ب سەیدایی مە ئەلەباس (خودی ژێ رازی بیت) ئەق سەرئەنجام هاتیه: شوجاعەدین کورێ میر نەجەمەدین خدر کورێ موبارزەدین کەک یی خودی ناسی دەستپاکێ عەباسی، چوار برابوون، بەرهق وەلاتی هەردوو رویاران و هەکاری و کلیس قە بەلافەبوون و یی مەزن ژ وان مایە، ناڤی وی شیخ موسا ئەلئەحمەریو ل جەهێ بابی خۆ ئاکری و شوش مایە، ژ وی خیزانا مەیا زێوکیان هاتیه، ل شیخ شەمسەدین دوو کور هەبوون، بەهائەدین و شەمسەدین، شەمسەدین ژێ ئەوی ژ دایکبوویە پشستی وەغزکرننا بابی خۆ و ب ناڤی وی هاتیه ب ناڤکرن، ل زاهد شیر جیهبوویە د وەلاتی هەکاری و ئاقا دا و مەزنبوویە وەکی میرەکی ب سەر وی هەریما کۆچکری دا.

پاشی ژێ دانەری ئەقی سەجەری ئەقی سەرئەنجامی دبیزیت: ل بەهائەدین کورێ شەمسەدین، بەرنیاسبوو ب زوهد و دەسپاکێ و ژ خودی بترس، پشستی مشەختبوویە بۆ ئامیدی و تیدا جیهبوویە، بوویە فەقە و زانایەکا ب ناڤودەنگ ل ویژی، ناڤی وی بەربەلافبوویە ب زانست و باوەرییا موکم، قۆتابی و مرید گەلەک ل خرفەبوونە و خەلکی باژیری ژێ بۆ دووماهیک ئینانا پیکدادانین خۆ و قەبرنا دۆزین خۆ بۆ دزقرن و پەیفای وی جەهێ ریزگرتنی بوو و فەرمانا وی دەتە جیھەکرن و ل دووماهیکێ دا ریفەبەریا کاروبارین خۆ سپارتنی، بەرژەوهندیا خۆ رادەستی وی کرن و هەمی پرسین خۆ دانینه بەردەستی وی و کرنه میر ل سەر خۆ.

ل دویف ئەقی ئاخفتنی میرین بادینان و هەکاری و شەمدینان و کلیس هەر هەمی ژ ئیک بنیاتێ و ئیک نەسلی هاتینه، گریداینە ب میرین حەمیدیاڤە ب

گۆره‌ی باب و بابپیری‌ن وان، دبیت ژئی ب نافوده‌نگیا وان سهر ب عه‌باسیانفه ژ
 وئی چه‌ندی هاتیه چونکی بابپیری‌ن وان موبارزه‌دین کهک جهئی ریزگرتن و
 حه‌زکرنئی بوو ل ده‌ف خه‌لیفه‌یی‌ن عه‌باسیان، په‌یوه‌ندی ب به‌رده‌وامی ل گه‌ل
 وان هه‌بوو، دگوتئی (مام) ژ به‌ر عه‌مرئی وی و زانین و باوهرمه‌ندیا وی، ل ده‌ف
 وان نمونه‌بوو، یی پشته‌ی هاتین ژ میرین ئه‌قان میرگه‌هین ناقبری، باوهرکرینه
 ئه‌و ژ خیزانا عه‌باسیان هاتینه، ئه‌فه ژ ئالیه‌کی فه و ژ ئالیه‌کی دی فه، د
 ده‌مئی به‌ری دا، خه‌لیفه‌یی‌ن عه‌باسی ئه‌لموسته‌رشد بالله نازناقئی ئه‌لقا‌م ب
 ئه‌مرالله دایه‌ف میر عیسایی حه‌میدی، بابپیری‌ن موبارزه‌دین کهک، وه‌کی ئه‌فی
 نازناقئی ده‌اته بکارئینان ژ ئالیی خه‌لیفه‌یی‌ن عه‌باسیان بخۆفه، پاشمایی ئه‌فی
 میری باوهرکرینه ئه‌و ژ خیزانا عه‌باسیان هاتینه، زیده‌باری ئه‌فی چه‌ندی
 هه‌میی کوردان ب گشتی ریزگرتنه‌کا مه‌زن ل خزمین مالا پیخه‌مبه‌ری گرتینه،
 دلسۆزین وانبون و ب فه‌رمانین وان پیگیربون پیگیریه‌کا کۆرانه، نه‌ی دویره
 ژئی ئه‌فی خیزانئیی بنیاتی خۆ سپارتبیت بو عه‌باسی مامی پیخه‌مبه‌ری (سلاقی‌ن
 خودئ ل سهر بن)، بو کورد سهرئ خۆ ل به‌ر وان دانین و خۆ راده‌ستی وان
 بکه‌ن، ژ به‌ر ئه‌فی ژئی ئه‌م دبینن خودانئ شه‌ره‌فنامئ ل ده‌مئی فه‌دکولیت ل
 سهر بنیاتی ئه‌قان خیزانان، تشته‌کی دبیزیت رامانا وی ئه‌فه‌یه: ئه‌ف خیزان –
 میرین ئامیدی – وه‌کی ئه‌و بخۆ دبیزن ژ خه‌لیفه‌یی‌ن عه‌باسیان هاتینه. پاشئ
 ژئی ئه‌ف میژووناس ل سهر زیده‌دکه‌ت ل ده‌مئی وه‌ردگی‌ریت بو خوینکارین
 بادینان ب گوتنا خۆ: (د چیرۆکه‌کی دا کو هنده‌ک ل میژووناسان فه‌گی‌ریه،
 بنیاتی وان دزقریته‌فه بو زه‌لامه‌کی ناقئ وی عه‌باسه، ژ ناقدار و که‌سین
 به‌رنیاسبو) ههر وه‌سا گۆتیه: ئه‌ز ب باوهرم هۆکارئ ئه‌فی ژئیاتییا پتريا
 خیزانین زانایان و خیزانین خوینکار و به‌رنیاسین کورد بو هنده‌ک ل ناقدارین
 صوحابیان ژ قوره‌یش، وه‌کی ژئیاتییا خیزانا به‌هائه‌دین ل ئامیدی و خیزانا
 شینۆ له‌کاری و خیزانا شه‌مه‌دین له‌هه‌ری بو عه‌باسیان و ژئیاتییا خیزانا

ئەزىزان خوينكارىن بۆتان بۆ خالدا كورپىۋەلىدى و ژبلى وان ژى ژ خىزانين
 سياسى و زاناين، ئەگەر ژ ئەقى ژىياتى ب دەستقەئىنانا باورەيى و وەرگرتنا
 خۆرادەستىيا مللەتى بۆ وانبوو، ژ ئالىەكى دى قە، ئصوولى و گۆتگۆتيا مەرچ
 دانائىنە د مەلايى و جىگىرى وى دا ژ خەلكى قورەيش بن، مەلايى خەلىفە و
 جىگىرى وى خوينكارى ئىلان و ميرىن ميرگەهان و دارودەستىن وان. و ئەق
 ميرىن ژ كوردان ل دەمى ئەو شىان ل دەق خۆ دىتىنە بۆ ببەنە ميرىان نوينەر بۆ
 خەلىفە، بنىياتى خۆ گەھاندەنە بۆ ھندەك ژ صەحابەيىن ژ قورەيش، يا راست ژى
 ھاتىە دووپاتكرن كو زىيەتا خالدا كورپىۋەلىدى ھىچ نەمايە، ژ ئالىى سىيەم قە
 ژى، ئەگەر سەرژمىرىيا خەلكى گشتى بەيتەكرن ئەوین ژىياتيا خۆ بۆ دزقرىن
 پترن ژ ئەوانىن دى، ئەق پرسە جەي مەندەھۆشبوونە و يا راست ئەوە چ
 ژىياتىەكا وەسا ژى نىنە^(۱).

---

(۱) الأكراد في بادينان، ئەنوەر مائى، مووسل، سالا ۱۹۶۰، ب ۱۱۶-۱۱۹.

میرین بادینان و نه فسانه یا بنیاتی عه باسی

د شهرفنای دا، نه شهرفنامه کو موکمترین ژیدهر و ئیکه م ژیدهره ل
سه مژوویا میرین کوردان، تیدا هاتیه دبیتیت، خوینکارین نامیدی د بنیاتی
خو دا دزقرن بو میر به هائهدین، نه و ژی ئیکه ژ هرسی برایان و هر دووی
دی ژی، میر شه مسه دین سه روکی خوینکارین هه کاری و میر منتشا سه روکی
خوینکارین کلیسی، نه و ب نه صلی خو دزقرن بو خیزانا میرین (شه مدینان)
پاشی ژی نه و به لاقبونه ل وه لاتی کوردان، یی ئیکه م بوویه خوینکاری
نامیدی و میرگه هه ک ب ناقی خو دامه زانندیه تیدا، یی دووه م ژی به ری خو
دایه هه کاری و تیدا میرگه هه کا مه زن ئا فاکریه، یی سییه م ژی ده ستدانا یه ل
سه ر کلیسی و بوویه دووماهیکا ژنیاتییا خوینکارین وی.

بوچوون د ناق پیکدادان و ناکوکی دهنه ل دور بنیاتی خوینکارین
شه مدینان، نه وین دهسته ه لاتبوون د (که لها تاروق) دا بو ماویه کی، چ ئامازه
ب نه فی چه ندی نه هاتیه د ژیدهرین میژووی یین جهی پشتراستیی دا، لی
به ربه لاقه د ناق خه لکی ب گشتی دا، نه و ژ نه سلی خه لیفه یین عه باسیا هاتینه و
نه م دخوازن گفتوگوئی ل سه ر نه فی بوچوونی بکه ن د نه فی په یفا خو دا،
ئارمانجا مه ژی گه هشتنا راستییا میژووییه بتنی.

ل دەمی شیخی میژووناسین کورد میر شەرەفخانێ بە دلیسی پەرتووکا خو
 (شەرەفنامە) نقیسیە ل سالان ۱۰۰۵م - ۱۰۹۶ز) بەر بە لاقبوو د ناڤ خەلکی دا،
 میرین ئامیدی ژ بنیاتی عەباسی هاتینە، لی میری میژووناس ژ ئەفی نازنافی
 نە ی پشتراستبوو چونکی هە ژاریبوو ژ ئالیی بە لگە یین میژوویفە، بو ئەفی
 چەندی ژ گۆتیە: (ئەو دبین بنیاتی خوینکارین ئامیدی ل دویف گۆتتا وان
 دزقریتە قە بو خەلیفە یین عەباسی و ل دویف چیرۆکا هندە کین دەنگوباسان
 قە دگوهیزن و ژ ویری هاتینە، دزقرنە قە بو کەسەکی ناڤی وی عەباسە، ئیکبوو
 ژ ناقدار و بەرنیاسین سەردەما خو و راستیا ئەفی چەندی ل دەڤ خودایی
 یە...). و گۆتیە ل دەمی بەحسا خوینکارین جۆلە میرگی دکەت: (بنیاتی
 خوینکارین ئەفی ویلایە تا جهی ریزگرتنی ل خەلیفە یین عەباسی ب دووماهیک
 دبیت، لی کەسەکی نە گۆتیە بو مە، ژ کی خەلیفە یی ژ خەلیفە یین پایە بەرز ئەڤ
 ژییاتی هاتیە و ژبەر ئەفی چەندی ژ ئەمی بزاشی بکەن بو ئاشکراکرا ئەفی
 چەندا هەنی... لی ئەو چەند بجیهنە کریە، دبیت ژی ژبەر نە دەستکەفتنا
 بە لگە یین موکم ل دۆر ئەفی ئیکا هەنی بیت.

ژێدەرا بتنی ئەوا ناڤی خەلیفە یی عەباسی، ئەوی دبیت ئەصلی میرین
 کوردان ژ وی هاتبیت بەحس دکەت (دەستخە تا زیوکیە)، ئەڤ دەستخەت وەکی
 میژووی بیت، ناڤی نقیسکاری و میژوویا نقیسینا وی ناھیتە زانین، بناڤکرنا
 دەستخەتی ئەوا هاتیە دیتن ل دەڤ شیخین گوندی (زیوکی) هاتبوو نقیسین ل
 سالان ۱۲۱۰م - ۱۷۹۵ز)، خودانی دەستخەتی یی (نەنیاس) دبینیت کو
 خوینکارین ئامیدی ژ نەسلی میر بەهائە دین کوپری شاھ خەلیل کوپری شاھ
 عزە دین کوپری موحمەد کوپری موبارەک کوپری ئەموعتەصم باللە دووماهیک
 خەلیفە یی خیزانا عەباسیوو، ئەوی هاتیە کوشتن د دەمی کەفتنا بەغدایی دا ل

سالا ۶۵۶م، کورپئ وی موبارهك ژ كوشتنئ رزگاربوو ژ بهر ژئی خوی بی بچووك، پاشی نه قیین وی خو سپارتنه كوردستانئ و دهستهه لاتداریا خو گیارانه ل سهر كه لها تارووق. ژ وان ژئ زیده بوونه و خوینكارین ئامیدی و ههكاری و کلیس هاتینه، یان ژئ پیدقیه بهیته روئكرن ئه ژ خهله تی و بی بهرامبه ریا راستیی ئه وا خودانی دهستهه تا زیوکی كه فتیی، پیدقیه ل سهر مه ئه م ئه فان خالین هه نی روئ بکه ن:

۱. خودانی دهستهه تا زیوکی دبینیت شاه خه لیل کورپئ عزه دین ئیکه م كه سه سه ربه خویی و كوئترؤلكرنا ئامیدی ب دهستهه ئینایه، ئه ژ چه ند ژئ ل نیزیکی سالا (۷۴۰م)یه، لئ میر شه ره فخانئ بدلیسی روئدكه ت ل شه ره فنا می دا، میر به هائهدین ئیکه م كه سه سه ربه خویی و كوئترؤلكرنا ئامیدی ب دهستهه ئینایه. و ژ ئه قئ ژئ ماموستا ئه نوهر مائی د په رتووكا خویا بناشئ (كورد ل بادینان) ل دویف چوویه و دبیزیت ل ده می ئه م ژئیاتیا ئه فان میران به حسدكه ن ئه م دبیزن میرین به هدینانی، بی گومان په یقا به هدینان هاتیه ژ (به هائهدین، به هائهدینان، به هدینان، یان ژئ بادینان) ئه قه ژئ ئامازه یا و به لگه یا وی چه ندئ كو به هائهدین سه ره كئ ئه قئ خیزانی یه.

۲. ئه م تیدگهیژن ژ ناخفتنا خودانی دهستهه تا ناقبری، سه رده می میر به هائهدین دهیته ده ستینشانكرن ب نیقه كا دووم ژ سه دسالا هه شتی مشه ختی، لئ ژ نقشین نیقه كا ئیکه م ژ سه دسالا حقه دهی مشه ختییه چونکی:

۱. بدلیسی دبیزیت (۱ - ۱۰۲): د چیروكا هه ری راست دا، نوکه نیزیکی چوار سه د سال سه رقه چوونه ل سهر خوینكاریا زا روکین به هائهدین ل وی

وهلاتی - واته ئامیدی - و ئه گهر مه زانی شه ره فنا مه ل ساللا ۱۰۰۵م هاتیه نفیسین، د چیرۆکا هه ری راست دا ل دویف ده رپرینا بدلیسی بخۆ و ل دویف وی چه ندا چووی، چ واته بو گۆتنا مائی نینه ئه وا دبیریت دهسته لاتا به هائه دین نیزیکی ساللا ۶۵۶م ده سپیکریه .

ب. میر مونتە شأ، برای میر به هائه دین ژ سهرده میین شاهین خیزانا ئه یوبیان بوول شامی و مصری، به دلیسی ل سهر گوتیه، جارا ئیکی شیایه ئیله کی ژ کوردان خرفه کهت ل دۆرا خو، برنه وهلاتی شام و مصری و په یوه ندی ب خزمه تکرنا شاهین ئه یوبیان کرینه، ئه وان ژی دلۆفانی ل گه ل کرینه و ئه و ل جهی پله یا میری میران دامه زاننده ل سهر ته قایا کوردین باژیرین شام و حه له بی. و ل ده می مونتە شأ (مه ند) وه غه رکریه کورپی وی عه ره ب به گ جهی وی گرتیه، پشتی وی میر جه مال کورپی عه ره ب به گ داروده ستین میر گه هی گرتنه و د سهرده می وی دا ده وله تا خیزانا ئه یوبیان نه مایه . و تشتی مسوگه ر د میژووی دا دهسته لاتیا خیزانا ئه یوب نه مایه ل شامی ساللا ۶۵۹م، ئه ق ژی وی چه ندی پشتراست دکهت، میژوویا میر مونتە شأ ئه و ژی دزقریته فه بو ده سپیکا سه دساللا حقه دهی مشه ختی. و نهی به رئاقله میر به هائه دین برای وی د نیقه کا سه دساللا هژده می ژیا نکریت ل ده می میر مونتە شأ د سه دساللا حقه دهی دا ژیا نکریت.

ژ ئه قی چه ندا به ری هاتی ئه م دبینن هه ر سی برا (به هائه دین و شه مسه دین و مونتە شأ) کوچه ربوونه وهلاتی بابیری خو شه مدینان د ده سپیکا سه دساللا حقه دهی مشه ختی دا، یان به ری وی ب چه نده کی و به ریه لاقبوونه ل وهلاتین کوردان و به هائه دین گه هشتیه دهسته لاتداریا

٦٠٥ م، واته بهری ب دووماهی هاتنا دهوله تا
عہاسی ب نیف سہدسالی، ل دەمی چوار سہد سال دہریاستبوویہ ل
سہر سہردەمی شہرفنامہ ہاتیہ نفیسین ل دۆر دەمی خوینکارییا
بہہائەدینی د چیرۆکا ہہری راست دا.

٣. ئەگەر میر بہہائەدین گہشتیہ دەستہلاتا ئامیدی د نیزیکی سالا ٦٠٥
مشہختی دا، چ واتہ بۆ گۆتتا خودانی دەستخەتا زیوکی یی نہنیاس نینہ
دەمی دبیزیت ئەلموعتەصم باللہ دووماہیک خەلیفہیی خیزانا عہباسیوو،
ئەوی ہاتیہ کوشتن ل سالا ٦٥٦ م، ئەو بابپیری پینجی یی میر
بہہائەدینہ.

٤. خودانی دەستخەتا زیوکی باوہردکەت میر زینەدین و ئەو ئیکەم میرہ
ہاتیہ نیاسین پشتی بہہائەدین و سہردەمی تیمورلنگ بوویہ،
باوہردکەت ئەو کورپی بہہائەدینہ، ئەفہ نہ راستہ، چونکی بەدلیسی
رۆندکەت (١ - ١٠٤) ل ناقبہرا میر بہہائەدین و زینەدین دا ہندەک
خوینکارین ئامیدی یین دی ہنہ، ہندەک ژوان چ ل سہر ناہیتہ زانین، و
ئەوین رہوشا وان دەیتہ زانین ب گشتی ہاتیہ ریزکرن و دەسپیکا وان
بہحسا زینەدین دکەت و ئەگەر ئەف چەندہ راست بیت وەکی خودانی
دەستخەتی دبیزیت چ واتہ بۆ ئاخفتنا بہدلیسی نامینیت.

٥. ئەگەر ئاخفتنا دبیزیت بابپیرین میر بہہائەدین ژ خەلیفہیین عہباسیووون ژ
ناق بچیت، ئەم راست دبینن وی چیرۆکا بہدلیسی فہگیرایہ و یا دبیزیت:
ہندەک ژ فہگوہیزین دہنگوباسان یین ژ ویری ہاتین دبینن ئەف خیزان ب
دووماہیک دەیت بہرہف کەسەکی ناقی وی عہباسہ، ناقدارەکی بہنیاسی
سہردەما خۆ بوو، ئەم باوہردکەن (زانینا وی ل دەف خودی یہ) ب

دەرباستبونا زەمانی ڤە ئە ڤە پرس ل بەر خەلکی تیکەلبوویە و باوەرکریه ئە ڤە عەباس، عەباسی کورپی عەبدولموتەلیبە یان ئەو بخۆ یا تەڤاڤ بوویە ل گەل میرین جزیرا بۆتان ئەوین ژ نەسلی میر عەبدولعەزیز کورپی سولیمان، ئە ڤە یە کورپی صوحابی پیرۆز خالد کورپی وەلیدی ل گەل وی چەندی کو ئەو ژ زارۆکی سەدسال پینچ و شەشی مشەختی یە، ل وی دەمی کو کورپی صوحابی ریزدار خالد کورپی وەلیدی د سەدسال نیککی یا مشەختی دا ژیانکریه، و ل تاعون وەغەرکریه و یی بی ژریه تەجوو. دبیت ژی خیزانا میر بەهائەدین ب پیگیرییا خۆ عەباسیوو، ئە ڤە داب یی بەرنیاسبوو ل دە ڤە عەرەبان، ئەک عەباسی بوو ب ئەصلی خۆ و دبیت ژی بزڤریتە ڤە د ئەصلی خۆ دا بو کارین (میران) یین خەلیفە یین خیزانا عەباسی ل وەلاتی کوردان و ب دەرباستبونا دەمی ڤە گۆتە ئەم ژ نەسلی عەباسیانە بو پیرۆزی و رەوایی بدەنە دەستەلاتداریا خۆ.

ماموستا ئەنوەر مائی گریدانەکی پەیدا دکەت ل ناقبەرا خوینکارین کەلها تارووق و خیزانا میر عیسانی حەمیدی سەرۆکی کوردین حەمیدی ئەوین خودان حسیب و مەزن ل دووماهیکی دەولەتا عەباسی دا. و ب بۆچوونا وی میر بەهائەدین کورپی شوجاعەدین کورپی خدر کورپی موبارزەدین کەکە و دەیتە نیاسین موبارزەدین ژ نەڤیین عیسانی حەمیدی، د ئەڤی پەیقی دا نەراستی هەیه، چونکی موبارزەدین کەک د سەردەما دووماهیکی یا دەولەتا عەباسی دا ژیانکریه و نە ی بەرئاقله میر بەهائەدین ل پیشیا بابیری خۆ یی سییەم ب نیڤ سەدسالی ژیانکریت.

ئەم پرسی کورت دکەت و دبیزن: میر بەهائەدین دەستەلات گیرایە ل ئامیدی ل نیزیکی سالا ۶۰۵م — ۱۲۰۸ز. و دەستەلات مایە د دەستی زارۆکی

وى دا ب بى قەبىرىن ھەتا سالا ۱۲۵۸م - ۱۸۴۲ز، ئەوژى ل دەمى ھىزىن
ئۆسمانى ئەق مىرگەھا كەقنار ژ ناقتىرىھ ل سەردەمى مىر ئىسماعىل پاشا و
ئەوى خۆ سپارتىھ بەغدايى و ل بەغدايى و ھەركىھ ل سالا ۱۲۸۹م - ۱۸۷۲ز،
ب بى كەسەكى ل پشت خۆ بەيلىت^(۱).

---

(۱) كۆقارا الصراط المستقيم، تحسین إبراهيم الدوسكي، ژماره ۶، دھوك، ۱۹۹۲، ب۳۳-

سه جه رهيا شِيخِين زِيوكان

(زانايين پهره ستكار، زاهدین ریبه ر و نه و ژي شِيخ كورپي شِيخ جونيد كورپي شِيخ زهينه لعابدين كورپي شِيخ مه حمود كورپي شِيخ زهينه لعابدين كورپي شِيخ محمه د - خوداني روموت و شيری ب هه بيهت)، براي كه هه يه ناقي وی نه حمه د كورپي شِيخ زهينه لعابدين كورپي شِيخ پير مه حمودي ناقدار و به رنياس ب زانست و زيره كيا خو، سه روكي نه وليائين زه ماني خو، سه د و بيست سالان ژيي وی فه كيشايه، سنه كورپي شِيخ خدر كورپي شِيخ نه بي به كر كورپي شِيخ نه حمه د كورپي شاه خه ليل كورپي شاه عزه دين كورپي محمه د كورپي موباره ك كورپي خه ليفه يي به غدايي نه لموعته صم بالله عه بدوللاه. و ژوان ژي شِيخ نه حمه د كورپي شِيخ مه حمود كورپي شِيخ خدر كورپي شِيخ زه هيد كورپي شِيخ نه حمه د كورپي شاه خه ليل و ل قيره ميژوويا شِيخِين زِيوكان زاروكين شِيخ نه حمه د كورپي شاه تارك شاه خه ليل، لي هه ر سي برايي وی يين ماین نه و ژي شاه عه لائه دين و شاه به هائه دين (نه وي ميرگه ها ئاميدي پشتي وی ب ناقي وی هاتيه ناسكرن) و شاه شه مسه دين (دامه زرينه ري ميرگه ها شه مدينان)^(۱).

---

(۱) إمارة بهدينان العباسية، محفوظ العباسي، چاپخانا الجمهورية، مووسل، ۱۹۶۹ز.

زاخۆد سەردەمی میرگەها عەباسی دا

ئەق میرگەها عەباسی هاتیە دامەزراندن ل باکوری عراقی ل دەقەرا بەرنیاس ئەقروکە ب بەهدینان و پەیفا بەهدینان ژ میری ریزدار بەهائەدین کورپی میر بابی مەنصور غەباسەدین کورپی میر سەیدایی مەزن بابی نەصر مەمەد کورپی میر ئەبو ئەلمەناقب موبارک کورپی خەلیفە ئەلموعتەصم باللە یی عەباسی رەحما خودی لی بیت هاتیە، ئەق میرگەها هاتیە دامەزراندن ل نیزیکی سالا ۷۰ مشەختی ل سەر دەستی میر بابی نەصر مەمەدی عەباسی د سەردەمی دەستەھالاتا سولتان غازان دا، سینۆر و دەستەھالاتا ئەقی میرگەھی بەرفرەھبوویە ب دەر باستیونا سەردەمانقە، هەتا ب کۆمەلەک ژ باژیریان قەگرتیە، ئامیدی، زاخۆ، دەوک، ئاکری و شەمدینان و دەقەرا هەکاری و زیار و شوش و کندیر، لی ئامیدی پایتەختبوو و ئەق میرگەها ل سالا ۲۵۹ مشەختی کەفتیە خواری و ژ ناچوویە.

باژیری زاخۆ ژ ناھ ئەقان باژیرانبوو ئەوین دبن دەستی عەباسیین ل ئامیدی دا، میران گەلەک بزاقکرینە بۆ بەرفرەھکرنا باژیری ژ ئالی ئافەدانکرنی قە، بۆ هندی ژی قوتابخانە و مزگەفت و پر، ب تاییەتی ل دەمی میر سولتان حەسەن ئەلەعەباسی دا، ل سالا ۹۳۵ مشەختی دا، میر حەسەن ئەلەعەباسی فەرمان دایە بۆ جیگری خۆ ل زاخۆ میر ناصرەدین ئەلەعەباسی، دا پرەکی ئافاکەت ل سەر زاخۆیا خابیری قە بۆ هیسانیکرنا هاتن و چوونی و ئامادەکرنا ئازۆقە ی بۆ سووبایی ب بی زەحمەتی و ئەوی دەست ب ئافاکرنا پری کریە^(۱).

(۱) تاریخ بلدة زاخو، خضر العباسی، چاپخانه ۱۹۹۹، سال ۱۹۹۹.

به‌شی دووهم

قەكۆلىنا ئىكەم

۱. شەمدىنان.
۲. دەقەرا شەمدىنان
۳. عەشیرە تا شەمدىنان
۴. عەشیرە تا گەردى يا كۆچبەر ژ شەمدىنان
۵. سەجەرە يا بابپىرېن سەید تاها
۶. گرنگترین خىزانىن شىخىن كوردان
۷. پەيوەندىا د نابقبەرا سەرۆك ھۆزىن كوردان دا.
۸. خىزانانا حەزم بەگى شەمدىنى
۹. بەلگە
۱۰. سەجەرا خىزانى.
۱۱. ئاينى ئىسلامى و ھۆزىن كوردان.

شەمەدینان

شەمەدینان، بەرنیاسە ژى ب ناڤى كوردى (ناڤچىيا) سەرب قەزا سنجەقا
هەكارى قەيە ل پارىزگەها وانى، شەمەدینان يا هەرى كىمە د قەدیتنى دا ژ ناڤ
هەرىمىن ناڤىن يىن كوردستانى، ل باكور راستى قەزا كياور دەيت، ژ باشوورقە
برادۆست و بەرزت (راوهندۆز) و هەتا ب رۆژئاڤا ئۆرەمار (ناحيەيە ل سنجەقا
كياور)، و ژ رۆژهلەلاتى قە ناھىيەيىن فارسان دەين ئەوين سەرب ئۆرمىي قە:
ئوسف و مېركياور و ئاشنۆ. شەمەدینان دكە قىتە ل ناڤه را هىلا ۳۷ و ۳۸ ژ
باكورقە و هىلا درىژىي ۴۴ و ۴۵ ژ رۆژهلەلاتى قە (جربوقش) و هاتىە
دابەشكرن بۆ سى ناھىيەيىن رۆزان و نەھرى:

(۱) ناڤه ندا كارگىرى و كۆشكا قائىمقامى.

(۲) وەھماور و كۆشكا رىڤه بەر ل بىنۆيان شەرقىس.

(۳) گردى ھركى و مەدى ل بىتكار و كوپردى دىتە سى بەش:

(أ) كوپردىيا بەرۆژە (يا بەرامبەرى هەتاڤى)

(ب) كوپردىيا ناوبار (ناڤبەر)

(ج) كوپردىيا بن چىيا.

پتريا نشته جهان كوردن و د ناڤ دا ژى كيمينهك ژ نهستوريان ههيه و ل
ساللا ۱۹۱۴ئى ل شهمدينان ۱۳۰۰۰ ژ كوردان هه بوون و ۲۰۰۰ ژ نهستوريان و
هوژين شهمدينان بين كورد ئه و ژى ئه فه نه: هركى و كوپرى و شهمدينانى.

هوژا شهمدينان دهئته دابهشكرن ل ناڤه را زرزا و هه ماور دا، هه ر ئيله ك ب
دهسته لاتا شيخي خو به رنياسه و هه مى دبن دهستى خيزانا شيخين نه هريان
دهنه (سادات نه هرى) يا بهيزه (بنيره يا بهيت) گوندن شهمدينان ۱۲۶ گوندن
و ناڤين كوردى بين خومالى خودان گرنگى و ژ هه ژينه، پاشى ژى دبیت ب مفا
بيت ئه م بيژن ناڤين عه شيران ژى هه نه، ئه و ژى ل ناحيا هه ماور: نه هرى،
بينوون، سه رتيس و بى، ديمانا خوارى مليانا هه ماور، بكردى و ئه وليات. و ل
ناحيا كوپردى: به روزه و نه هاوه، ئاسيان، رحما. و ل كوپردييا ناڤه رى دا:
بسكان، زت، هوان. و ل كوپردييا بن چييا: بيتكار، نه فسهركر (د ناڤ دا ژى سى
گوندن هه فه شه د ناڤى دا وه ردگريت، شيوه هركى: گنده ژيرى، كوسيايى،
زازانى) و براو، ستمونى، دبرى و بگالته، ساته. ئه ڤ ناڤين مه به حسا وان كرى
هندهك تييينيان ئاشكرا دكهن، ئه وين په يوه دنيا وان ب ناڤى نه هرى فه يه،
نه خشه يهك هه يه ل به رپه رى ۱۵۷ د ژفريته فه ساللا ۱۹۱۷ئى تيدا ناڤى (نبرى)
هاتيه.

و مينورسكى دبئزيت: نهستوريان دبیت ئه ڤ ناڤ ژ ده مهكى درهنگ يى
ميژوويى وه رگرتبیت. ب دريژايى ديلا تریوليه ل ساللا ۱۸۸۳ئى به حسا ناكوکيا ل
دور جهى نه هرى كرىه، بابته كا خودان گرنگيه كا زيده يه د خویندننن جوگرافيا
ئاشوريان دا، نه ژ بوچووننن وييه ناڤى دهريا نبرى بداننه سه رگولا نبرى يا

ژیڙی ل سەر گۆلا ئۆرمیی، ل گەل ئەقی ژى هەژى گۆتنى یە ئەم بەحسا تیبینیا وی بکەن ئەوا دبیزیت ناڤى نیری یان نەهرى ب راوەستیان ل دەڤ تپیا (ه) یان ب شکاندنا وی ب پیتا (I) دەیتە نفیسین ل دویڤ چیرۆکین جودا - جودا هاتنە داریشتن. ئەو دبیزیت ژى، پیدڤیه سەر هندی را ئەم ببینن سەمەرمان دکەڤیتە ل سەر سینۆرین هەریما نیری دا بەرەڤ رۆژەلاتى روبيارى زاپ یى مەزن ل سەر سینۆرین دەڤەرین چیبایى. ل سەر ئەقى ژى توروود ئانکان پاريس ۱۹۱۲ى دبیزیت: هەمی بەلگە دەستنیشان دکەن نائرى هیوشکيه ئەو دۆلا بەهتانه، ئەو ژى ئەو بەشە ژ هەریما نیری یا کەڤن، ئەوا سەریه خۆ مايه ژ شاهین ئارازنۆ، هەر دوو نفیسکار ژى دبیزن: (یا راستر کياور دلئ هەریما مەصاصرە، سالوخیڤ ریکى ژى ئەقى چەندى پشتراست دکەن، ئەو ریکا بزافا شلمنەصرى سیه و یازدەهى تیدا دەرباستبووى... جهى هەریما مەصاصر دەهاته دەستنیشانکرن هەتا ب دەمى ئەقى بزافى ژى، دویتر ژ ئەقى بەرەڤ باشوورڤه بوو، ل وی هەریما بەرین راوەستیایى دەردکەڤنە پیش یین گولچین و توپزاوه...) ئەگەر ئەڤ چەند راست بیت، بى گومان شەمديان ژى بەشەکبوو ژ هەریما مەصاصر. چ دەلیڤه بۆ مە نامینیت دا ئەم بەحسا بۆچوونا ریناخ (بەرگى ۷ - ۱۸۹۴) نەکەن، چونكى دبیزیت: زەڤیین مللەتى ماتین ئەوین هیرۆدۆت بەحسا وان کرى، بجیه دبن ل سەر پتریا بەشى مەزن ژ هەر دوو ویلايه تین تورکيا، ویلايه تا هەکارى و مووسل.

و ناڤەرۆکا ئاخفتنى، ئەڤ زەڤى یین کوردستانا تورکیانه د سالوخیڤن تۆکه دا، بەرەڤ سالوخیڤن ناڤین دى ژ بلى نەهرى ئەوین ددنه دیارکرن پەيوەندیەک یا

هه‌ی، کوردستانی ب ئه‌قی سه‌رده‌ما که‌قن فه‌ گری‌دده‌ت، ئه‌م ئاماژی دده‌ن ب شی‌وه‌یه‌کی تاییه‌ت بو بکتار (۹۰۶) و بو هنده‌ک ل ناڤین دی ئه‌وین ب دووماهیک دبن ب پیتین (ی) و (س) (یه‌رنیس و ره‌بنیس) یان یین ب دووماهیک دبن ب ئانکه‌ر (گونده‌که ل ناحیا هه‌ماور و چیاپی بیسکی کزانک ل ناڤه‌را هه‌لانه و کاتوونا بخاری). دکتور به‌لک ژێ دبیت، ل به‌رپه‌رین ۴۷ - ۴۹ ی دا، به‌حسا گرنگیا ئه‌قان ناڤان دکه‌ت: (زنجیره‌ک ژ ناڤین که‌لدانی یین که‌قن هاتینه فه‌دیتن ژ وان ناڤین ب دووماهیک دبن ب پیتین (یس) یان (بج) و یا باشتر ئه‌م به‌حسا ناڤی شه‌باتان بکه‌ن، دبیت ژێ په‌یوه‌ندی هه‌بیت ل گه‌ل ناڤی (سکیاباتان) ئه‌وی ئاسیمانی به‌حسی کری) ^(۱).

---

(۱) دائرة المعارف الإسلامية، به‌رگی ۱۳، دار المعرفه، به‌یروت، ب ۳۶۰، ب زمانێ عه‌ره‌بی ژ ئالیی أحمد الشنتناری، إبراهيم زکی خورشید، عبد الحمید یونس فه‌ دهردکه‌ڤیت.

ده‌قه‌را شه‌مدینان

ده‌قه‌را شه‌مدینان دکه‌فیته د نیفه‌کا کوردستانی دا، بۆ‌قه‌کۆلینکرنا وندابوونا ئە‌قی تووژا ژ ئە‌صیلزاده‌یان د پله‌یا ئیکه‌م دا، ئە‌ق خیزانا (به‌گزاده‌ عه‌باس) ئە‌وا خۆ ل گۆر نا‌قی خۆ سه‌ر ب خانه‌دانا عه‌باسیان قه‌ ده‌ژمیریت، دامه‌زرینه‌ری ئە‌قی خیزانی میربوو نا‌قی وی (شه‌مسه‌دینه) ئە‌وی نا‌قی خۆ دانایه‌ ل سه‌ر ته‌قایا ده‌قه‌ری (شه‌مدانین) گه‌له‌ک جارن ژێ ئە‌م دبیین د نا‌ق پیکه‌اتا خیزانا کورد دا، به‌رنیاسبوونا وان دزقریت بۆ ئە‌صلی وانی عه‌ره‌ب. خیزانا شه‌مسه‌دین ژێ په‌ز ب خودان دکرن ل نا‌قه‌را به‌غدا و مووسلی دا، پیکدادانه‌ک روودایه‌ د نا‌قه‌را وان و ئیلا (شه‌مه‌ر) دا ئە‌و ئیلا ب هیز، ل به‌رامبه‌ری شه‌مه‌ران تی‌کچوونه و خۆ سپارتنه‌ چییایی کوردستانی ل باکووری مووسلی، شه‌مسه‌دین ل گه‌ل خیزانا خۆ نشته‌جه‌ی گوندی (ستوونی) بوویه، ئە‌ق گوند ژێ سه‌ر ب گوندین عه‌شیره‌تا هه‌کاریانقه‌یه، واته‌ ل هیلا روژنا‌قایی شه‌مدینان، ل وی جه‌ی هیلا مووسل به‌ره‌ق ئامیدی قه‌ دچیت.

ئە‌قی میری به‌رنیاس ب ژیری و نا‌قی خۆ یی پاک، شیایه‌ ریزگرتن و چه‌زژیکرنا عه‌شیره‌تا (ده‌رگه‌لی) و ده‌وربه‌رین وان ب ده‌ستقه‌ بینیت، پاشی کوری وی عزه‌دین هاتیه‌ بۆ ده‌ست دانیت ل سه‌ر ده‌قه‌رین به‌رفره‌ه، ئە‌ق خیزان

ب نافوده ننگبوییه سهرانسهری شهش - حهفت سه دسالان، ل گوندی (ستوفی) ژیانکریه هه تا هاتنا میر نه صره دین، کۆشکا خو بو گوندی بیتکاری قه گوهاستیه و پشتی سی - چوار سه دسالان و دین دهسته لاتاریا میر زهینه دین دا، نافه ندا خیزانی هاتیه قه گوهاستن بو گوندی (هارونان) ل باکوری شه مدینان، ئه فی میری که له که ئاسی ئا فاکریه، هیشتا زی، شوینوارین وی ماینه هه تا تۆکه، میر زهینه دینی دوو کور هه بوون، ئیک ئیما مه دین بوو، ئه وی ل گه ل بابی خو پیکنه هاتیه و کۆچبهری (ئورمی) بوویه، ل ویری حکومه تا شاه (ئه فشار) دوو ههریم سپارتنی (ههریما بردزور و ههریما تزجه فه ر) هه تا تۆکه زی شوینوارین که لها وی ئا فاکریه ل برده زور ئاشکرا دین.

لی کوری دووی میر سه یفه دین، ل شوینا بابی خو روینشتیه و ئیکه م میربوو د نافه خیزانی دا ب فه رمی نافی (میری شه مدینان) وه رگریه . و خیزانا شه مدینان سی یان چوار سه دسالان ژیانکریه ل (هارونان) هه تا میر (به هرام به گ) هاتیه، به ره ف (نه هری) چوویه و ژوی ده می قه بوویه نافه ندا وان، ئه فی خیزانی ل سه ر خریه یین که نیسه یه که که فن که له که ئاسی ئا فاکریه ب نافی (قه له) و میرین شه مدینان ده ست ب گیرانا دهسته لاتا خو کرینه ل وی ده فه ری، هه تا شیخ (عویدده لالی نه هری) هاتیه د نیقه کا نشی نۆزده هی دا. دهسته لات هاتیه قه گوهاستن بو خیزانا شیخین به رنیاس ب نافی (سه دیدین نه هری)، واته (سه رکردین نه هری) ئه و دزقرن هه تا بو خانه دانا پیخه مبه ری سلافی خودی ل سه ر بن، ئه فین هه نی د ده سپیکی دا، نه شیخین ئاینی بوون، لی هنده کان ژوان ده سپیکرن ده ستدانان ل سه ر حوکمی زه مه نی، پشتی ئه فان هه ر دوو خیزانین هه نی، ژعه باسی و سه دیدین حوکم ل شه مدینان کرینه، هژماره ک ژ خیزانین ئه صیلزاده هاتینه، ژوان زی خیزانا ئاغایین ژ سه رۆکین

ئىلېن ھەرىمى ئەوین ب ئەصلى خۆ دزقرن بو خالد كورپى وه لیدی، ئەوئ
 وهلاتئ ھەردوو رويباران قەكریه ل گەل سورپئ ل نقشئ حەفتەم دا. و ئەقان
 ئاغايان بوونە خودانئ دەستھەلاتداریه كا بەرفەرھ دەقەرئ دا ھەتا ب ھاتنا
 ئەوان شېخین شیاينە ناڤەرا وان و حكومەتا توركيا خراب بكەن. و ھېشتا
 شەپئ جیھانئ یئ مەزن دەسپینەكرئ، ئەقان ئاغاينە ھەئئ ناڤەند و
 دەستھەلاتدارييا خۆ و مال و ملكین خۆ بەرزەكرن، و جھئ خۆ بو (باش میر)
 ھیلاینە، كەسەك چ تئشتەكى ل سەر بنیاتئ ئەفئ خیزانئ نزانیت، لئ یا جھئ
 پشتراسئئ ئە و ئیکە ژ زەلامین ئاینئ (مەلایە) ^(۱).

عەشیرەتا شەھدینان

ئەو شاخەكە ژ ھۆزا سبەھ، ژ تا و چقین وان ژئ (سۆزەمو، كاجئ،
 بیرهسلى) و ھندەك شاخین دئ ژئ ھەنە و كۆمەك ژ گوندان. و دبینن خەلكئ
 مركوور و پردەسۆر و نەزكوور، ژ كوردین بسلمان دگھیزنە شەھدینان ب
 خزمینئ قە یان ئەو ژ عەشیرەتا وانن، ئەق چەندا ھەئئ د سیاھەتنامەیا حدود
 دا ھاتیە، و ئەو ژ پاشكۆبئ غەفەر ھژمارتنە، یان د بنیات دا ژ شەھدینان و ژ
 ئىلېن وئ، خودانئ چیباین ئاسئ، ئەقەیە پشتراست دكەت پەیوھندیا
 وەرگرتئ ژ (مەسالك ئەلئەبصار) ^(۲).

(۱) كورد، باسیل نیکیتین، ب ۱۲۰.

(۲) إمارۃ بهدینان العباسیة، محفوظ العباسی، چاپخانەیا الجمهوریة، ۱۱۰۰/۲۸، ۱۹۶۹، ب ۲۰۱.

میرگه‌ها شه‌مدینان

شه‌مسه‌دین بارکریه ژ ئامیدی و ئه‌و بابیری زانیین (شه‌مسه‌دینانه) بۆ که‌لها (چه‌لك) ئه‌وا نافدار ل زئی پاشی ژی بۆ گوندی ئاستوونی یا مازمان پاشی بۆ نه‌سلی شه‌مسه‌دین چوینه بۆ گوندی پرده‌سۆر و نیروه و پرده‌سۆر بوویه وه‌لاتی وان و ئامیدی بوویه ته‌ختی زارۆکین به‌هائه‌دین^(۱).

عه‌شیره‌نا گهردی یا کۆچهر ژ شه‌مدینان

سه‌رۆک عه‌شیر: جه‌میل ئاغا.

سه‌رۆک عه‌شیرین دی عه‌ره‌ب ئاغا، مه‌سجد ئاغا، شه‌فیق جه‌میل ئاغا.

هیزا عه‌شیره‌تی: ۳۰۰ سوار، ۱۰۰۰ پیاده.

کۆما جه‌میل ئاغا ژ ئه‌قی عه‌شیری ل سه‌ر چه‌مین دۆلا باستوزه نشته‌جه‌بوونه، لی شاخی دبن سه‌رۆکاتیا مه‌سجد ئاغا دا، ل ده‌قه‌را راوه‌ندۆزل ناچه‌را دۆلا باستوزه و دیره‌ دا ژیان دکهن، و دوو گوند ژی دبن ده‌ستی ره‌جه‌ب ئاغا دا هه‌نه‌ ل ده‌قه‌را کۆیی.

ئه‌قه‌ عه‌شیره‌ت ب گشتی ژ ئه‌وان عه‌شیرین دبن خیفه‌تان دا ل وه‌رزئی هافینی و ل گوندان دا ژیان دکهن ل وه‌رزئی زه‌ستانی. و ئه‌و ژ عه‌شیره‌تین زیره‌قان و باش چه‌کرینه، ئه‌قی عه‌شیره‌تی نه‌یارتی هه‌یه‌ ل گه‌ل عه‌شیره‌تا زرار، ئه‌قه‌ نه‌یارتی ژ ئه‌گه‌ری سیاسیته‌ین به‌رفره‌هی ب ئه‌نجامبوویه ل ده‌قه‌ ئه‌قی عه‌شیره‌تی بۆ کۆنترۆلکرنا هژماره‌ک ژ گوندین سه‌ر ب عه‌شیره‌تا زراراهه‌ ب شیوه‌یه‌کی به‌رده‌وام و د ده‌مه‌کی کورت دا ب ریژه‌یی.

(۱) هه‌مان ژیده‌ری به‌ری، ب ۴۰.

ئەقەشیرەت بخۆ ژ شەمدینان کۆچبەر بوونە ویی سەرب سەید تاها
 قەبوون، و هیشتا ژێ پەیوەندین ب هیز هەنە ل گەل شاخی ماینە ل شەمدینان
 و خەلیل ئاغا بابی جەمیل ئاغا و مەسجد ئاغا هەتا ب دەمەکی نێزیک ژێ
 ریبەرپیا راپەرینی دکر ل دژی دەستەلاتا ئۆسمانیان، لۆ تورکان د دووماهیکی
 دا شیان وی دەستەسەر بگەن و بگرن د زیندانا کەلها هەولیرێ دا ئەوا بەشەک
 ئاسی یی تورکانبوو ل وی دەمی. لۆ بە لۆ هەر دوو کورپین وی جەمیل ئاغا و
 مەسجد ئاغا د هیرشەکا شەفانە و ویرەک و شارەزا دا شیاینە جەیی ناڤبری
 بشکینن و بچنە د ناڤ کەلھی دا، پشتی کوشتنا زیرەقانیین وی، بابی خۆ
 ئازادکرن ژ زیندانی، پاشی هەر سی پیکڤە درەڤن بەرەڤ شاخی عەشیرەتا خۆ
 یا ل شەمدینان.

سەید تاها دۆزا وان برێڤەبریه، و شیایە لیپوورینی بۆ وان وەرگریت،
 سەرکەفتن ب دەستڤەئینایە د پیکهاتنا وان ل گەل تورکان دا، ژ وی دەمی و
 پیڤە سەرۆکین عەشیرەتی تەڤایا ریزگرتنی بۆ سەید تاها دگرن و بوویە
 ژێدەری وان د هەر پرسگریکەکا پەیوەندیار ب کاروبارین عەشیرەتی قە.
 جەمیل ئاغا دیار دبیت زەلامەکی ریزدار و پتر تیگەهشتی ژ پتریا کوردین
 خۆمالی، لۆ مەسجد ئاغا زەلامەکی خویندەقانبوو و زمانی فارسی دزانیت، لۆ یی
 زێدە ژ خۆب باوەر و دفن بلند بوو، کورەکی وی هەیه یی ب ئەدەب و باش
 پەرەردەگریه، دبیت بهیڤتە دەستنیشانکرن بۆ کەلها خیزانی د پێشەرۆژی دا،
 ئەقە هەر دوو زەلام بەری خودانیین رەفتارین نەباشبوون، لۆ تۆکە باشتر خویانی
 دکەن. ل سەر عەرەب ئاغا ژێ دبیزن زەلامەکی نە ژ هەژێ بوو، هیبە و
 خیراتان وەرگریت ژ شاخی عەشیرەتا خۆ یا ل کویب ب ئاویەکی بەردەوام و
 ب بەردەوام ژێ شەش سوار زیرەقانیی بۆ دکەن.

سه جهرهيا بابيرين سهيد تاها

مه لا حاجی

مه لا صالح

سهيد تاهايي ئيکه م

شيخ عوبيده لاله (سه رۆکي شورشسا سالا ١٨٨٣).

شيخ محمه د صادق شيخ عه بدولقادر (ئه ندامي ئه نجوومه ني)

پيرانين تورک ل ئسته نبۆي سالا ١٩٢٣)

سهيد شه مسه دين سهيد موصلح سهيد تاهايي دووهم

(ئه فسه ري ده قه را راوه ندۆز سالا ١٩٢٣) (١).

---

(١) العشائر الكردية، وه رگيران: فؤاد حمه خورشيد، چاپخانه يا الحوادث، به غدا، ١٩٧٩،

گرنگترین خیزانین شیخین کوردان

خیزانا شه‌مدینان یا به‌رنیاس ب (سه‌یدین نه‌هری) ئە‌ف خیزانا بنیاتئ خۆ دزقرینیت بۆ شیخ عەبدولقادری گەیلانی، کوپۆ وی چووێه ئاکری بۆ بە‌لاقکرنا مە‌زه‌بئ قادری و ل وی‌ری وە‌غرکریه و هاتیه بن ئاخکرن و هە‌تا نۆ‌که ژئ گۆرا وی مە‌زارگە‌ها حە‌جیانە، پشتی وی کوپۆ وی ئە‌بو بە‌کر تیدا ئاقە‌دانکریه ل دە‌قە‌را حە‌ریکی – گوندئ ستونی، پشتی کوپۆ وی شیخ حە‌یدەر و خە‌لیفە‌ییئ وی ب چە‌ند نقشە‌کان تیدا ژیانکریه‌. و ل دە‌مئ مە‌ولایئ حە‌جئ ئە‌ف خیزان هاتیه و بجی‌ه‌بوویه ل گوندئ مللیان ل حوهارو، پاشئ نه‌قیئ وان چوینه بۆ گوندئ دمانه شوفلا، هە‌تا ب سە‌رده‌مئ مە‌ولایئ صالح. زارۆ‌کئ خیزانا دووماهیکی دە‌ست ژ مە‌زه‌بئ قادری بە‌رداینه و چوینه سەر مە‌زه‌بئ نه‌قشە‌ندی. بۆ ئە‌فئ دە‌مئ دزقریت می‌ژوویا ئاقە‌دانکرنا ئە‌فئ خیزانی ل نه‌هری (پە‌یتە‌ختا شه‌مدینان) و ل نا‌ف دە‌وری‌شئین نه‌قشە‌ندی پید‌قییه ئە‌م بە‌حسا (مە‌ولانا خالد) بکە‌ن ل سلیمانئ، خودان کۆ‌نترۆ‌لکرنه‌کا گیانی یا به‌ی‌زبوو ل سەر مریدئ خۆ. مە‌ولایئ خالد کورده‌کی ئاساییبوو ژ خە‌لکئ دە‌قە‌را شارە‌زۆر، و بوویه پشتی تە‌فاقکرنا خویندنا خۆ ل دە‌وئئ دە‌وری‌شە‌کی ژ ری‌زی، شیخی فەرمانا خۆ بۆ گۆتیە: (خالد رابە هەرە بۆ حە‌جئ، ل وی‌ری، ل

که عی دئ دهوریشه کی وه کی خو بینی، که قیا ره خی عه بایی وی راموسه و دئ هاریکاریا ته که ت د بجیه کرنا هیقیین ته دا) خالدی گو ه نه دایه ئه فی خوئی، سال دهر باستبون، خالدی خونا خو ب ته قافی ژبیرکریه .

و روژه کی ژ روژان خالدی قه سدا حه جی کر، ل دهمی گه هشتیه که عی دهوریشه ک دیت، خو نیژیکی وی کر، بی دهوریشی ب دریزی لی نهیری و گوئی ب دهنه کی ئارام و کویر (خالد، ته خه ونا خو یا که فن ژ بیرکریه؟) ئه گهر توو به ره ف دهلئ نه چی، دئ ریکا رزگاریی ل پیش ته دهمدریژ بیت. خالد مهنده هوشبوو ژ ناخفتنا دهوریشی و چوویه دهلئ چه ندین سالان مایه ل نیژیکی شیخ عه بدوللاه نقیژ و روژی گرتنه، پاشی زفریه قه بو سلیمانئ هه لگری به ره که تا وی شیخی بوویه، بوویه ریبه ری مه زه بی نه قشبه ندی و جه ماوه رییا وی یا مهن بوویه ئه گهری په یدابوونا گه له ک ژ نه یار و زکره شان، ژ وان ئه می به حسا شیخ مه عرف ژ سلیمانئ و مه لا محمه د ژ بالک بکه ن، هه ر دوویان ده ست ب هیژشکرنئ کریه ل سه ر ماینا مه ولانا خالد ل کوردستانی ب ئه قان دهر پینین هه نی: کورد کومه له کا بی ئاقل و باوه رمه ندن، دئ پاداشتان پیشکیشی نه قشبه ندیان بکه ن و ئه و دئ زه نگین بن و دئ دوژین گیانی و به روه خت چنه د قه یرانه کا گران دا، چونکی زاروک و شیخین نه قشبه ندیان د خوئی و ده وله مهنئی دا ژیان دکه ن ب خیرا سامانین بابین وان، دئ مه زنب ب سه ربلندی و ژ خو باوه ر و دئ بیته ئه گهری ژبیرکرنا پره نسبیین بابیرین خو و ژیانان وان یا هه ژار و پویته دانی نادینه کاروبارین ئاینی، ئه ف شیخین هه نی دئ بزاقئ که ن بو ده سته دانا پرسین سیاسی و بو ده ست داننه ل سه ر ده سته لاتئ، ئالیگرین وان دئ بنه کوئله بو وان و مه ره مین وان یین تاییه ت دئ بنه جهی عیجزییا حکومه تی، دئ سو بایین خو فریکه ت بو کوردستانی،

پاشی ژى چ ئارامى و دادپهروهى نامينيت. نه يارين وي نه راوهستيان ل ده ق
 تاوانباركرنى، گه هشته بوچوونا رابوون ب كوشتنا وي. پشتى ئەڤ دهنگ و باس
 گه هشته مه ولانا خالدى باوهرمه ند، به ره ق قسته نتينى بريكه فتيه، هنده ك
 زانايان ئە و شيره تكرينه بو بجيته وه لاتين عه ره بان و پشتى چه ند سالان ژ
 به لافكرنا مه زه به ل سورى، مه ولانا خالد وه غه ركويه و ب ئاخى هاتيه
 سپارتن ل صالحيا ده ورويه رين ديمه شقى، مه ولايى سه عيد ئە وي ئە ق ميژوو
 دايه ق من ل سه ر گوتيه: (زه لامه كى باوهرمه ند بوو و ده ستپاكبوو لى به لى ئە و
 پره نسيين ل كوردستانى به لاقه كرين چ مفا نه دايه وي وه لاتى) و ل كوردستانى
 مالين تاييه ت هه نه ته رخانكرينه بو نقيژ و ژ وان مالين ژ ه ژى: ساوج بولاك،
 نه هرى، بارزان، برىفكان و به رچيل... هتد) (1).

---

(1) كورد، باسيل نيكيدين، كۆڤارا ASO، 1992، ب 203-205.

پەيوەندىيىن ناخۇيىيىن سەرۆك عەشپرىن كورد

ھەر دوو سەرۆكىن كورد، مىر بەدرەدىن ژ (شەمدىنان) و ئىبراھىم بەگ ژ (بەھدىنان) شانازى ب گوندىن دەقەرا خۇ دىرن، ئىبراھىم بەگ دگوت (د جىھانى تەقايى دا چ گوند جوان نىنن وەكى ھەر دوو گوندىن من شوشە و ئەرغانى، ھەمى گوند نە ھىزايىنە كۆشەيەكى ژ گوندى (ئەوليان) بتنى). مىر بەدرەدىن ژى بانگەوازى ل ھەقركى خۇ ئىبراھىم بەگ كرىە بۇ سەرەدانا گوندى وى بكتە ل ھەيقا تىرمەھى دا، ل دەمى ئىبراھىم بەگ گەھشتىيە گوندى ئەوليان، مىر بەدرەدىن داخواز ژ سى خولامىن خۇ كرىە، ژ خىراتىن زەقىيىن خۇ جەھ و توو و ترى بىنن، ئىبراھىم بەگ گەلەكى مەندەھۆشبوويە ل دەمى ئەق ھەرسى جۆرە ل پىششىيا خۇ دىتىنە، مىر بەدرەدىن رابوويە ب شىرۆقەكرنا چەوانيا بەرھەقكرنا ئەقان ھەر سى جۆرىن فىقى ل ھەمان دەمى دا، ئەقە ژى نىشاننا بەرھەمزىرىنا زەقىيى ددەتە دياركرن.

ژ چىرۆكىن ل دۆر پىكدادانىن ل ناقبەرا سەرۆكىن كوردان چىبوونە، دىيژن ل ناقبەرا ھەسەن بەگ و سەلىم بەگ دا، ناكۆككىيەك ھەبوو ل دۆر ب سامانبوونا ھندەك گوندان، ل گەل شىرەتىن شىورمەندى ھەسەن بەگ، لى

رابوويه ب هنارتنا په يامه كا دژوار د زاراقايي دا بو يى دى، تيدا دبيژيت:
سه ليموك (ئيديوما دژونكرنى يه) نهى به پروخور، ده سترديژيى ب سهر گوندى
من دا نه كه، نه گهر نه، دى ئيلا ته هه لوه شينم. سه ليم به گى ژى به رسقا وى
دايه: (باشتر نه وه مروځ ب نامووس بمریت نه ك ب شهرمى بژيت، نه زده ست ژ
گونديى خو به رنادم نه گهر ب تنى كچه ك ژ خيزانا مه بمينيت).

ل سپيده، ب سهرى سى سهد چه كداری ميړخاس گرتيه و گونديى چه سهن
به گى ئيك - ئيك دانه به رخو، هه تا ده سته دان ژ ئاليى شيخ و زانايان هاتيه
كرن و پيځهاتن ب سهر هه ردوو سه روكان دا هاتيه سه پاندى.

وه سا ژى نه م دبين ل نه قى ده قه را جودا ژ كوردستانى وينه يى زيندى يى
ميژوييا نه قى وه لاتی ب گشتى، ل گهل ئالوزى و پرسگريك و شه ريى ل ناقبه را
سه روک عه شيران دا^(۱).

---

(۱) هه مان ژيدهر، ب ۱۲۳.

خیزانا حازم بهگی شه مدینی

ژ هندەك نەفسكارین مژویل ب میژوویا كورد قە، من بهیست خیزانا حازم بهگی ئەوین نشتە جەپین زاخۆ ژ دەمه كا درێژقە، بنیاتى وان دزقریت بو شه مدینان، ژ ئالیى خو قە ئەز چومە باژیى زاخۆ و من ئیک ژ كەسایە تیین بەرنیاس ژ ئەقى خیزانى دیت، ئەو ژى بەریز ئەندازیار عەبدولرەحمان یوسف ئاغاىە . ماوهیهكى درێژ ل گەل روینشتم و گەلەك گفتوگۆ ل سەر بابەتى ل ناقبەرا مە دا دەرباستبوون . من ژ وی زانى، ئەو ژ شه مدینانن و ئەق خیزانا بەرنیاس ل زاخۆ گەلەك ژ وان خودان باوەرنامین بلندن و ئیک ژ زارۆکیین حازم بەگ نوینەرى حکومەتا هەریما کوردستانی یە ل واشنتون، و بو من دایە دیارکرن، ئەقى خیزانى رۆلەكا مەزن هەبوو ژ كەقن دا و نۆكە ژى، خودى ژى رازى حازم بەگ ژى وهزیرى دەولەتى بوو و گەلەك بزافکرینه بو ب دەستقەئینانا مافین رهوا یین مللەتى كورد و ئەق بەلگە، ئەوا بەریز عەبدولرەحمان یوسف بەگ دایەق من دوپواتکرنا وى چەندى یە، ل گەل سەجەرا خیزانى.

ئەق داخوازنامە هاتیه پیشکیشکرن بو سەرۆکاتیا ئەنجومەنى وهزیرین عراقى ل هەیفاشواتى سالا ۱۹۲۹ى ژ ئالیى ئەقان نوینەریین كورد قە:

۱. جەمال رەشىد بابان - نوينەرى سلىمانى

۲. ئىسمائىل سەئىد راوھەندۆزى - نوينەرى ئەربىلى

۳. سىف اللە ئەلخەندان - نوينەرى سلىمانى

۴. حازم شەمەدىن ئاغا - نوينەرى مووسلى

۵. مەمەد جاف - نوينەرى كەركووكى.

۶.

بەلگە

كورد داخووزى ژ حكومه تا عراقى دكەن بۆ بجهكركنا مافين وان يى دانپيدان پى ھاتيه كرن. نوينەرىن كورد د راپورتە كا دى دا، ئەقى جارى بۆ سەرۆكاتيا وەزارەتا عراقى، داخووزكرينه بۆ بجهكركنا مافين وان يى دانپيدان پى ھاتيه كرن و چونكى ئەق داخووزنامە گرنگە و بەرفرەھە، دى بەحسا رەوشا وى ل گەل خەلەتیین وى كەين:

خودانى مەزناھى سەرۆك وەزىرى بەرىز

ليژنە يا كۆمە لا نەتە وان ل دەمى رابوون ب چارەسەركرنا دۆزا مووسلى، د راپورتا خو دا سالوخين فەربوونا دانا ھندەك ل شيانين دەستەلاتى زىدەبارى دۆرپچكرنا وان ل ھەر دوو ويلايەتین سلىمانى و ئەربىلى، ريبازين بجهكركنى د ئەقى دەما نۆكە دا چ مفايەكا ئاشكرا نەگەھاندیە كوردان، چ دبواری كرىار يان ئابورى يان زى ريفەبەرى، وەكى پیدقیيا پیشكەفتنا نوی و ل دویف داخووزین نشتەجھین باكور، دەیتە زانین زى حكومه تا ناقتەندى گەلەك زەحمەتى دبىنیت ل راگرتنا ئەقان پیگیریان د دەما نۆكە دا، كورد زى چ مفايەكى ھەزى گۆتنى زى نابین، بۆ ئەقى چەندى زى، پیدقییە ئەق دەستكەفتین ھەنى بەینە سپارتن بۆ ریکخستنن گرنگتر و بەرفرەھتر و پتر گونجایی ل گەل مافین

كوردان و د هه مان ده مئ باری حكومه تی ژى سفك دكهن و ئەم ژ نیفه كا دلئ
خۆ داخوایژ دكهن، دا هین سه حكنه ئەفان داخوایژن مه یین خواری و ل بهر
چاڤ وه رگرن و ئەم هیقی ژ هه وه دكهن بو پیکئینانا ریكخستنن پیویست ب
زویترین ده مئ د شیانئ دا:

۱. ناهیته فه شارتن ژ جه نابی هه وه، كو ویلایه تا مووسلئ ب ره وشا خۆ یا
تۆكه پیکهاتیه ژ بیست و چوار ناحیه و نه ه قهزا و ئەف قهزایین هه نئ
ئه فه نه: شیخان، ئاكرئ، زیبار، ئامیدئ، زاخۆ، دهۆك، تلعه فه ر، شنغال
و قهزا مووسلئ. و ئەم چ تشته کی نوی نابیژن ده مئ ئەم بدهین دیاركرن
پتريا مه زن پیکهاتیه ژ عه شیره تان و خه لكئ ئەفان قهزایان كوردن ب
زمان و داب و میژوویا خۆ، ل پئیش مه نه خشه یین لیژنه یا كۆمه لا
نه ته وان هه نه، ئەوین هاتنه داربژتن ل سه ر بنیاتئ ره گه ز و ئەفئ چه ندا
مه گۆتی پشتراست دكهن، زیده باری ئەفئ ژئ، گه له ك یا ب زه حمه ته ل
سه ر موته سه رفئ مووسلئ ب به رده وامی د ناڤ ئەفئ هه ریما به رفه ره دا
بگهریت و ئاگه هداربیت ل سه ر ره وشا نشته جه یین وئ، چونکی گه له ك
به رفه ره و په ر ل خه لكئ، هه ر وه سا ژئ زه حمه ته بو خه لكئ
سه ره دانا ناڤه ندا ویلایه تی بكه ن بو بجیه كرنا كارین خۆ یین گریدایی ب
حكومه تی فه، چونکی گه له ك ژئ دویرن، و نه راوه ستیانا وان ل سه ر
(وه سا) ژ بلی زمانئ كوردی و ره وشا خراب یا ئابوری، بو ئەفئ چه ندئ
ژئ پیدقیه لوائه کی كوردی به یته دامه زراندن، ناڤه ند دهۆك بیت،
قهزایین ئاكرئ، زیبار، ئامیدئ و زاخۆ ل گه ل به یینه گریدان، ب
ریكخستنا خۆ ل دویف هه مان تشتنن سه ره کی ئەوین ل سه ر بنیاتئ وان
ویلایه تین باکورین تۆكه هاتنه دامه زراندن وه کی ب فه رمیكرنا زمانئ
كوردی... هتد.

۲. ژ جه نابی هوه ناهیتته فه شارتن پیقه را ژيانا مللهت، زانه بوونه و ئه و یا ژيانا مللهت دابین دکهت و خویشی و پیسه روژی و به روفاژی فه مللهت سه رنزم دکهت و ئاراسته ی مرنی دکهت، ئه گهر ب چاقه کی دادپه روه رانه ئه م به ری خو بدنه زانه بوونا ویلایه تین کورد و مه ل گه ل زانه بوونین هه ریمین دی لیکدانکرن، ئه م ب رونی دبینن زانه بوونین هه ریمین کوردان د پله یه کا هه ژاری دا درهنگ ماینه و ئه ف درهنگ ماین - وه کی ئه م دبینن - چونکی نه ئیکسه ر گرنیداینه ب ریقه به ریا گشتی ل به غدایی ئه و ئه و بدویرخستنه ژ دابینکرن و ته فاقکرنا ده زگه هین پیدقی بو پیشفه برنا زانه بوونین ئه فان ده قهران، هنده ک هۆکارین گرنه ه نه بوونه ئه گهری درهنگ ماین زانه بوونین مه، ئه و ژی ئه و ریژه یا ژ سه دی یا کیم ئه و دهیتته مه زاختن ل سه ر زانه بوونا کوردی و نه پویته دان ب وه رگیران و نفیسه ریا پیدقی بو په رتوکان و بو ئه فی چه ندی ژی ئه م داخوآزادامه زاندا ریقه به ریه کی زانه بوونا گشتی یا دی دکه ن بو ویلایه تین کورد ب مه رجی ریقه به ر کورد بیت و ناغه ندا وی ل ویلایه ته کا کوردی بیت.

۳. ب ئیککرنا ریقه به ریا هه ر چوار ویلایه تین کورد، سلیمانی، که رکوک، ئه ربیل و دهۆکی، دامه زاندا پشکینه ریه کا گشتی دبن سه روکتا ئیکی کورد یی به رنیاس ب شیائین خو، بو چاقدیریکرنا کاروبارین ئه فان ویلایه تان، سه رچاقه بیت بو موته سه رفان و خودان دهسته لاتین ته فاق بیت و زنجیره یا په یوه ندی بیت ل ناغه به را پایته ختی و نوینه ر بیت بو هه می وه زاره تین ل ویلایه تین کوردان و پیدقیه ستافه کی شیورکاری هه بیت ژی بو هاریکاریا وی بکه ن د کاروبارین ریقه به ری و دارایی و ئابوری و دادی ... هتد دا).

۴. ئەم داخواز دكەن خالین ياسايا زەفیان بهیته بجیهكرن، ئەوا پیدقییه بۆ تۆماركرنا زەفییڭ دابه شكری د ناڤ بریارى دا، ریفه به ریا تا پۆی بۆ وان تۆمارىكەت ب بى به رامبه ر بۆ ماوى دوو سالان هەرى كىم، ئەڤ ژى بۆ هیسانىكرنا به رژه وه ندىین خەلكى و هاندان بۆ تۆماركرنا زەفییڭ وان.

۵. ئەم داخوازى دكەن بودچه یا گشتى ل مهمله كى دا بهیته مه زاختن ل سەر ریزه یا داهاتى ئەوا دەر دكه قیت ژ كۆژمى بودچه یى، هندی هاتیه مه زاختن ل سەر ریفه به رییڭ ناڤه ندى، یا ماى ژى ژ بودجى بهیته مه زاختن ل دویڤ ریزه یا هژمارا خەلكى و ل سەر ریزه یا داهاتین باجا حكومه تى ژ هە ریمان و ل به رچاڤ بهیته وه رگرتن داهاتین گومركین گشتى. ئەڤه و بۆ جه نابى هه وه سوپاسى و ریزگرتین مه، ل گەل باوه ریا مه یا موكم ب باشیا راستیڭ حكومه تا مه، ئەم نابین چ ریگری ل پىش مه هه بیت بۆ ئەم ریزگرتنا خو پىشكىشى جه نابى هه وه بكن وه كى هین سه روكى حكومه تى یى ریزدار، ئەم هیڤى دكەن ئەڤ داخوازین مه بهیته بجیهكرن، بۆ ملله تى كورد بجپته د ناڤ ره وشه كا بشیت وه به رهیانا زەفییڭ خو بكەت و كشتوكالیا خو و رىكین چوون و هاتنى پىشقه ببیت، بۆ به رفه هكرن و باشكرنا بازنا زانه بوونا وان، ئەم داخوازا وى تىشتى ناكه یڭ ئەوى دەر فەت بۆ نه بیت، بتنى داخوازین مه ئەو تىشتین به رده ست و شیان بۆ هین و بۆ نه بپته ئەگه رى هیچ قه يرانه كا دارایى یان سیاسى و بۆ جه نابى هه وه ریزگرتنا هەرى بلند.

نوینه رى مووسلى: حازم شه مدین ناغا، نوینه رى ئەربیلی: جه مال بابان، نوینه رى سلیمانی: محمه د صالح، نوینه رى ئەربیلی: ئیسماعیل راوه ندوزى، نوینه رى سلیمانی: سه یف الله خەندان، نوینه رى كه ركوكى: محمه د جاف.

ئاینی ئیسلامی و ئیلین کوردان

کورد موکم گریداینه ب ئارمانجین ئاینی ئیسلامی قه و گهلهك هشیارن ل سهر بجیهکرنا فهرزین خو، گهلهك لیبۆرینه خشن ل گهله ئه وین جودا ب باوهرییا خو یا ئاینی، لی فارس و تورکان و... هتد، ئه و جارنا هاندانه بو پیکدادنن ئاینی بکهن ل گهله مەسیحی و ئه رمه نیا، کوردین زانا پتریا جاران مه ره مین فارس و تورکان روئن ئاشکرا کرنه و بوویه ئه گه ری نه سه رکه فتنا سیاسه تا جودا کرنا تاگه ری پتریا جاران، ئه م پیدقی دبینن ئاماژی ب ئاخفتنا روژه لاتناسی روسی (باسیل نیکیتین) بدهن ئه وا د په رتووکا خو یا بناقی (کورد) دا ئینایه: (... لی ئه فی سیاسه تا چه میدی و تیکه لکرنا وی د ئاینی دا، نه شیایه وان کوردین تیگه هشتی ژ ریکی بده ریخیت...).

ئه ف به رسف ژی یا شیخ عوبیده لالی یه د سالا ۱۸۸۵ی دا، بو ئالیگرین خو پیشکی شکریه ل ده می تورکان ژ وان داخوازریه به شداریی د کۆمکوژیین نه ستوورین ئورمی دا بکهن: ئه م کوردن، تورک داخوازی ژ مه دکه ن بو ئه م بهینه بکارئینان د ته په سه رکرنا براین مه یین مەسیحی دا و سپیده ل ده می ب دووماهیک بین دی تورک رابن بو ته په سه رکرنا مه ژی و ئه م ناخوازن که س بهینه ته په سه رکرن).

ل گەل سیاسەتا ژ ئیکجوادا کرنی ئەوا حکومەتا ئۆسمانی برێقەدەر، ئەوا کورد هاندانە بۆ گوپکرنا کۆمکوژیین ئاینی، هیچ دەقەکی میژوویی ناهێتە دیتن بەلگە بیت ل سەر دەستدریژیا کوردین بسلامان ب سەر جهین پیروژ یین ئاینین دی دا، ژ بلی بسلامانان، بە ئی پتریا جاران کورد بە شداریی د رپورەسم و ئاھەنگین ئاینین دی دا دکەن^(۱).

(گرنگە ئەم بیژن شیخین ئاینی یین کوردان گریدایی ب ئیسلاما فەرمی نین، سەرھندی را کو ئەو سونینە ھەلوئستین وان یین جودا ھەنە، شیخین شەمدینان و شەھرەزۆر ژ گوندین تەویلە و بەیارە ژ ھاورمان خودانی ریبازا سۆفیگەرییا نەقشەندینە ب دژواری گریداینە ژ خەلکی دی پتر ب ریبازین ئاینی ئیسلامی فە. و باوەردکەن خوینا وان یا خیزانی پاکە و باوەری ب پیروزییا نقشین بابیرین خۆ ھەنە و باوەری ب شیاین وان یین گیانی دینن. ئەو بزاقا سۆفیگەری ل دەق مە د میژوویی دا، باش ب بیرا من دەیت روژا لیبۆرین بۆ شیخ عەبدولقادر ژ ئەنجومەنی پیرانین تورکیا ھاتی، ل جھێ خۆ ل سەر سینۆری، ئەفسەری تورک ل گەل سوارین خۆ، ب ریژگرتن فە خۆ نیزیکی وی کرن و بەژنا خۆ چەماندن و دەستی وی ماچکرن، ئی بە ئی شیخین شارەزۆر خودانین ریژگرتنەکا سەیرن نە بتنی ژ ئالیی کوردان فە، ھندەک مروّف ھەتا ژ خەلکی ئاسیا ناھین سەرەدانا تەکیین وان ئەوین د کویراتیا کوردستانی دا دکەن. (موت) سالوخین ھەقدیتنن وان ل گەل بسلامانن چەپگر ئەوین دچوون بۆ سەرەدانا شیخی ل بەیارە دەت پشستی زفراندنا وان ژ مەککەھی و بەغدایی^(۲).

(۱) الأسس النفسية للقبائل الكردية، هاشم طه العقراوي، ب ۹۳.

(۲) الأكراد ملاحظات وانطباعات، پروفیسۆر ف. ف. مینورسکی، چاپخانەیا النجوم، بغداد،

وهكى به ريزم. بريفكانى دايه روڤنكرن د پهرتووكا خو دا، شيخين
نه قشبه نديان ل ده سپيكي دا رابوونه ل ويړي ب به لاقه كرنا ريبارا نه قشبه ندى د
سالا ۱۸۲۵ى دا، د ده مي شيخ تاهايي نه هري دا، خه ليفه يي مه ولانا خالد ئه وي
ئه ق ريبار ده رباستكره بو كوردستاني^(۱).

---

(۱) لمحۃ عن تاريخ الأكراد، توما بوا، چاپخانه يا النعمان، نهجه ف، ۱۹۵۸، ب ۳۱.

قەكۆلینا دووهم

۱. پيشهاتين سەرهلدانا كوردان سالا ۱۸۸۰
۲. شېخ عوبېده لالاى نەهرى
۳. شۇرشا نەتەويا كوردى ب سەرۆكاتيا (عوبېده لالاى نەهرى).
۴. كوردستان ل سالىن هەشتيان دا.
۵. شېخ عەبدولقادى شەمدىنانى (بابى عوبېده لالاى نەهرى)
۶. كۆمەلەين كورد و خەباتا زانستى ل گەل بەحسكرونا
كەسايەتيا سەيد تاها.

پیشہاتین سەرھلدا نا کوردان سالا ۱۸۸۰

رهوشین سیاسی ل تورکیا ژ ئەنجاما شه‌ری روس – تورک کارتیکرینن زیده هه‌بوون ل سەر ئابوریی د هه‌ریمین رۆژه‌لاتی یین ئیمپه‌راتوریا ئوسمانی دا، ئابورییا وه‌لات که‌فتیه د پاشکویه‌کا مه‌زن یا سه‌رمایه‌داریا بیانی دا، (مه‌رسوومی موحه‌رم) ژ ئالیی سولتانای ئیکه‌م هاتیه ده‌ریخستن و سالا ۱۸۸۱ی تورکیا چوویه د گه‌ل ده‌زگه‌هی (ریقه‌به‌ریا قه‌رزین حکومه‌تا ئوسمانی) و حکومه‌تی ریزه‌یا باجی زنده‌کریه بو پپرکنا گه‌نجینه‌یا خو یا ئالا، ئە‌فی دلنه‌ره‌حه‌تی و نیگه‌رانین جۆتیاران په‌یدا کریه. ریه‌به‌ریا تورکیا نه د ره‌وشه‌کی ده‌بوو بشیت به‌رگریی ل سیسته‌ما وه‌لاتی بکه‌ت، ته‌قلبه‌فی مشه‌بوویه ل ته‌قایا باژیرین تورکیا و ریه‌به‌ریین دادی ب ئیکجاری پرل گه‌نده‌لی بوونه، د شیان ده‌بوو می‌رکوژ خو رزگارکه‌ن ژ سزایی به‌رامبه‌ر به‌رتیلین مه‌زن و سووبایی تورک شیانین شه‌رکرنی به‌رزه‌کرینه و جه‌ماوه‌ری گه‌له‌ک گازنده‌نامه‌یین خو پپ‌شکیش دکرن ل بی مفا‌بوون، وه‌کی ده‌سته‌ه‌لاتداریا تورکیا سوژ دابوول ره‌وشین وه‌لات یین داراییا زه‌حمه‌ت ب توندی ژ ده‌وله‌تین رۆژئا‌فا بو‌قه‌کۆلینکرن و داریشتن پلانه‌کا ریفورمان د تورکیا دا بکه‌ن، نه‌خۆشی گه‌له‌ک به‌ربه‌لاقبوون ل هه‌ریمین رۆژه‌لاتی ژ

ئەنجامىن برس و ھەژارىي. ل ھەكارى پتر ژ دەھ هزار مرؤف مرن ژ بەر برس
بىبەخت يا كوردان ل توركيا و ئيرانى، گەلەك ژ وان ژ ئەگەرىي برسى مرن، ل
گەلەك دەقەران خەلكى ھىرش دبرە سەر كۆگەھىن توخمى گەنمى و مالين
سمساران، ئەو ژى ژ مەترسيا ئەق تەقلىپەھە قىيىن ھەنى بىنە سەرھلدان و فەرمان
ھاتە داين بۇ ھىزىن جندرمە، دا مۆلەتى نەدەنە كوردىن برسى بۇ بەھىنە د ناڤ
باژىران دا. رەوشىن گران يىن خەلكى دەقەرىن باكورى رۆژھەلات ژ
ئىمپەراتوريا ئوسمانيان بالا كۆلانا گشتى يا ئەرمينان كىشايە سەر خۆ،
چەندىن ژ رىكخراوين ئەرمنى ل روسيا گەلەك ھارىكاريا دارايى و كەرستەيى
پىشكىشى ھەژاران كرىنە ل توركيا و بەشەك ژ ئەقان دراڤىن ھەنى ھاتنە داين
بۇ كوردان. برسىبون ل گەلەك دەقەران دبوو ئەگەرىي خەلك زارۆكىن خۆ
بفرۆشيت ب شىۋەيەكى بەرفرەھ، ئەق مەرچىن گران بوونە ئەگەرىي تىكۆشىنا
چەكدار يا رىكخستنكرى و ل سالا ۱۸۸۰ى ۋەرگىرايە بەرەق راپەرىنەكا
جەماۋەرى (۱).

---

(۱) انتفاضة الأكراد ۱۸۸۰، جليلي جليل، چاپخانه يا موسكو، بەروت، ۱۹۶۶، ب ۲۹-۴۵.

شیخ عوبیده‌لایی نهری

شیخ عوبیده‌لایی نهری دبیته کورپ س‌هید تاها کورپ شیخ ئەحمەد شەهابەدین، ژ خیزانا (سەیدان) ئەوین نتشی جەین (نەهری = نیری) دکە قیتە د دەقەرا شەمەدینان دا، ل سالا ۱۲۴۷ی ژ دایکبویە ل نەهری، خەلیفە مەولانا خالدی نەقشەندی هاریکاریین بەرکەفتی ل گەل سوبایی ئۆسمانی کربوو د شەپری روسان دا سالا (۱۸۷۷ – ۱۸۷۸) ژ ئالیی ئەرەرزومی قە، پاشی داخووزا سەربەخۆییا نافخۆیی کریه بو کوردستانی، لی حکومەتا ئۆسمانی چ پویته نەدایه ئەفی داخووزی، ژ بەر ئەفی چەندی شۆرش راگەهاندیه د سالا ۱۸۸۰ی دا، بو گەشتن ب ئارمانجین خو ب ریکا بکارینانا هیزی، دەستداینه ل سەر هەریما شەمدینان و هەکاری و بەره‌ق (مادج بولاق) چوویە ل ئیرانی و دەستداینه ل سەر وی ژی و تپرسا خو بەر بەلافکریه د دەقەرین (مراوغه) و (تەبریز) دا، هەر دوو حکومەتین ئۆسمانی و ئیرانی هەقپەیمانی قەمراندنا شۆرشیی بوونه و روسان ژی سینۆرین خو گرتینه ژ ئالیین قەفقاس قە، ژبەر ئەفی ژی خو قەکیشایه بو شەمدینان و خو رادەستی ئۆسمانیان کریه و هاتیه

هنارتن بۆ ئىستهنبۆلۆ پاشى ژ وئىرى رهفيايه پشتى دهمهكى و زفريهفه بۆ شهمدينان جارهكا دى. ژ مهترسيا جارهكا دى دهست ب شورشهكا دى بكهت، ئوسمانيان هئيز فرىكرنه ب مهره ما راوهستاندنا وى د جهى وى دا و جارهكا دى خو رادهستكره د سالا ۱۸۸۳ى دا و داخوازا چوونا حجازى كرىه و ل باژئىرئ تائف نشتهجهبوويه ههتا سالا وهغهرا دووماهيكى ۱۹۰۰ى وهكى د تۆمارى دا هاتيه^(۱).

---

(۱) مشاهير الكرد وكردستان في العهد الإسلامى، بهرگى ۲، محمه د ئهمين زهكى، وهرگيران: كچا محمه د ئهمين زهكى، ۱۹۴۷، چاپخانه يا السعادة ل نئيزيك پاريزگهها مصرى، ب ۵۴.

شۆرشا نەتەوییا کوردی ب سەرۆکاتیا

عویدیەلایى نەهرى ۱۸۸۰ - ۱۸۸۱

شۆرشا کورد رابوویە ل شەمەدینان ب سەرۆکاتیا شیخ عویدیەلایى نەهرى، دەیتە هژمارتن ژ گرنگترین بزاقین نەتەویین کوردی ئەوین روودانە د سەدسالان تۆز دەهێ دا، چونکی گەلەك دەقەرین گرنگ ژ کوردستانى بخۆفە گرتنە و ژ بەر ئارمانجین وى یین نەتەویین ئاشکرا، دکتور (شاكر خەصباک) ل سەر ئەقى شۆرشى دبیژیت:

شیخ خودانین دەستەلاتین بەرفرەه بوو ل دەقەرا خو، داخوازا شیخی دامەزراندنا دەولەتەکا کوردی یا سەریەخۆبوو دبن سەبەرا تورکیا دا ب ناڤ، شیخی شیاپە کۆنترۆلا خو دانیتە ل سەر دەقەرین بەرفرەه و ریڤۆرم تیدا بجیهکرنە بۆ دەستکورتکرنا تالان و دزیی و هاندانا چاندنیی و کارین ئافەدانکرنی و شیخی گەلەك شیورا خو ب زەلامین ئاینی کریه و سەرۆک عەشیران و سەرۆکاتیا کۆنگرەیهکی کریه تیدا نوینەرین عەشیرەتان ئامادەبوونە د سالان ۱۸۸۰ی دا، ل گوندی نەهرى، وەکی پيشهاتهک بۆ راگەهاندنا شۆرشى، د ئەقى کۆنگرەیی دا بریار هاتیه داین بۆ دامەزراندنا

کۆمه‌لا عه‌شیره‌تین کورد، ب دروشمی بلندکرنا ئالا تیکۆشان ل دژی تورک و فارسان، د ئه‌فی کۆنگره‌یی ناهیری دا عوبیده‌لالایی وه‌سا ئاخفه‌تن کره‌:

ئیمپه‌راتۆریا ئوسمانیان به‌ری ۵۵۰ سالی هاتیه دامه‌زراندن و گه‌هشتنا وان بۆ ده‌سته‌ه‌لاتی نه‌ی ره‌وايه و ئه‌فه‌ نیزیکی ۴۰۰ - ۵۰۰ ساله‌ حوکمی دگیرن، ده‌ست ژ ئاینی ئیسلامی به‌ردانه و ریبازا کوفری گرتنه به‌رخۆ، ژ وی ده‌می و هه‌تا وه‌کی نۆکه‌ لاواز دبیت و ده‌رفیت، بۆ ئه‌فی ژی پیدقیه‌ ئه‌م ئازاد ببن، نه‌ بتنی ئه‌م کورد د تورکیا دا، به‌لی هه‌ر وه‌سا کوردین ئیرانی ژی، پیدقیه‌ ئه‌م ئازاد ببن ژ هه‌ردوو حکومه‌تین دژایه‌تییا پیشکه‌فتنا مه‌ دکه‌ن، ئه‌فه‌بوو هه‌یثیا بابیریین مه‌ و فه‌رمانا وان بۆ مه‌ ئه‌م هه‌می خوینا خۆ گۆری بکه‌ن ل پیناڤ ئاینی و ئازادییا وه‌لاتی دا. و هه‌ر وه‌سا ژی هنده‌ک ئالیین ئه‌فی شۆرشیی بۆ مه‌ دیاردبن ژ ناهه‌رۆکا په‌یاما هاتیه‌ هنارتن بۆ بالیوزی به‌ریتانی ژ ئۆرمیی و تیدا هاتیه‌:

کورد ملله‌ته‌کی میرخاسن و خودانین تاییه‌تمه‌ندی و سالوخیین باشن، خودانین دابونه‌ریتین تاییه‌تن ب خۆ ل گه‌ل ئه‌فی چه‌ندی، دوژمنین مه‌ بزاقی دکه‌ن بۆ مه‌ میړکوژ و هۆڤه‌ بده‌ن دیارکرن، زه‌لامین کورد یین ده‌سته‌ه‌ل ل تورکیا و روسیا و ئیرانی ئیک بۆچوونن ل سه‌ر ئیک ئارمانجی، پیدقیه‌ چاره‌سه‌ریه‌کا له‌ز بۆ پرسا وان به‌یته‌ دانین، ئه‌گه‌ر نه‌ دی کورد ب خۆ چاره‌سه‌ریه‌کا گونجایی بۆ خۆ ببینن، چونکی مه‌ ته‌حمولا زولم و زۆرداریی پتر نه‌مايه، ئه‌می خوینا خۆ و هه‌تا دلۆپا دووماهیکیی گۆری بکه‌ن بۆ خۆراگرییا هه‌ردوو ده‌وله‌تین تورک و فارس و داخوازییا مافی سه‌ربه‌خوییا خۆ بکه‌ن. ئه‌فه‌بوو ئارمانجی شۆرشیی د راکرنا زۆردارییا تورک و فارسان ل سه‌ر ملله‌تی کورد و رزگارکرنا کوردستانیی.

ل سەر ئەقى (ئا. ئا. ئالیکیان) دبیژیت د قەکۆلینا خو دا ل دۆر کوردین ل
ئیرانی:

بۆچوونا گریدانا کۆنگرهیی عەشیرهتین کورد ژ نیقه کا کوردستانی هاتیه و
د هزرا عوبیده لالی دا ئافاکرنا دهوله تا کوردی هه بوو ب راستی و پشتی
کۆنگره کوردپه روه رین کورد نه زۆکیا په یوه نندیین ل گه ل بیانیان زانین د
بجیه کرنا هه تا ب به شه کی ژ ئارمانجین وان و دبن سه رۆکاتیا عوبیده لالی
زه لامی ئاینی یی مه زن دا شو رشکرن، ئەق زه لامی ئاینی خودان ناڤ و
ریژگرتنه کا کویربوو ل هه می ئالین کوردستانی، د ئەقی شو رشی دا ژ ده قهرین
کوردستانی یین جودا – جودا به شدارییا کوردان تیدا هه بوو، ژ ده قهرین
شه مدینان و موکریان و سوران (شه هره زۆر) و (به هدینان) ژ مه باد و ئۆرمیی و
رزائی و هه می ده قهرین دکه قنه رۆژئاقایی ئازربایجانی و ده قه را موکریان و
شه مدینان و هنده ک به شین ده قه را به هدینان.

کوردپه روه رین کورد ده سپیکرن ب ریکخستنا ریقه به رییه کا نه ته وی ل
ده قهرین ئازادکری دا پشتی چه ند شه ره کان کوردان سه رکه فتن ب ده سته
ئینایه ل دژی سوبایی ئیرانی، کوردان به ری خو دایه باژیری ته بریزی بۆ
ئازادکرنی، حکومه تا ئیرانی بانگه وازی بۆ حکومه تین بریتانیا و روسیا
قه یسه ری کریه و هه ر دوو حکومه تا بانگه وازی بجیه ئیناینه و رابوونه ب
هاریکاریکرنا ئیرانی، سوبایی روسیا قه یسه ری خو به ره قه کریه بۆ دربه لیدانا
شو رشی و پشتی ده سته دانا سوبایی بیانیی قه یسه ری و ریکه فتن تورکیا و
ئیرانی ل دژی شو رشا کوردی و به ره فکرنا سوبایی مه زن، شو رش نه چار بوویه
گفتوگۆیان ل گه ل حکومه تا ئۆسمانی بکه ت ل دۆر داخو ازین کوردان. و شیخ
عوبیده لالی هاتیه خاپاندن ب چوونا خو ل گه ل شانده کی کورد بۆ پایته ختی،
ل ویری هاتیه ده سته سه رکرن و بوویه زیندانی ل شوینا گفتوگۆیان ل گه ل

بکەن، گرتنا شیخی بوویە ب دووماهیک هاتنا شۆرشى چونكى بزاقە نەى ریکخستنکرى بوو و دەستەلات د دەستى عەشیرەتان دەبوو و دەستەلاتین تاکەکەسى بوو پتریا جاران و پشتی ئەقى بزاقى کۆم و کۆمەلین کوردی دەرکەفتنە ل سەرگۆرەپانى، بوویە ئەگەرى دەرکەفتنا بزاقا کوردی ژ چارچۆفەیا هەرىمی بۆ تەقایا کوردستانی و بەرپەرەکی نوى قەکرە ژ پەیوەندیین ل ناقبەرا کورد و بیانان دا، شیخی سەرۆک خودانى پەیوەندیین باشبوو ل گەل ئەرمەنان و پەیوەندیا د ناقبەرا کورد و ئەرمەنیان دا قۆناغەکا نوى موکمتەر بخۆفە بینیە ژ ئەنجاما کارین شیخی (۱).

ماموستا محەمەد ئەمین زەکی پاشا ژى بەحسا بزاقا شیخ عوبیدەللائی نەهرى کرىە د پەرتووکا خۆ دا یا ب ناقى (میزوویا کورد و کوردستانی)، تیدا دبیزیت: پشتی شەرى روسیا - تورکیا د سالا (۱۲۹۴ - ۱۲۹۵م) (۱۸۷۷ - ۱۸۷۸)ن دا، ئاگرى شۆرشەکا کوردی یا دی بلندبوویە ل قەزا شەمدینان، قارەمان و چریسکا ئاگرى شیخ عوبیدەللائی نەقشەندى یى ناقدار بوو، ئەق بزاق نە وەکی هەمی بزاقین بەرى بوو، بەلى ژ ئالیی پەرنسب قە و مەرەمانقە هەتا ئاستەکی تەقاف وەکی بزاقا شاھ (ئیسماعیلی صفەوى) دامەزینەرى خیزانا صفەوى ل وەلاتى ئیرانى دەبوو، ئەگەر تە حەزا هورددینین بزاقى هەبیت ل شیان دەیه بزقریەقە پەرتووکا ماموستا محەمەد ئەمین زەکی پاشا بەرپەرەین (۲۴۱ - ۲۴۲) ژ پەرتووکا هاتیە وەرگێران بۆ عەرەبى ل سالا ۱۹۳۹ی (۲).

(۱) کردستان والحركة القومية الكردية، جلال تاله بانی، بغداد، ۱۹۷۰، ب ۱۱۸-۱۲۱.

(۲) خلاصة تاریخ الكرد و کردستان، محمد أمين زكي باشا، وەرگێرانا عەرەبى ۱۹۳۹،

ب ۲۴۱-۲۴۲.

هەر وهسا ژى بۆ ئەقى بزاڤا كوردى يا مەزن دكتور عەبدو پەرمان قاسملۆ
د پەرتووكا خۆ دا (كوردستانا كوردان) يا ل ساللا ١٩٧٠ى ل بە يروتى ھاتىه
چاپكرن دا دبىژىت:

سەرھلانا كوردان يا گرنگ ئەو ھبوو يا شىخ عوبىدەللايى نەھرى سەرۆكاتى
بۆ كرى، ل ساللا ١٨٨٠ دەسپىكرىه، ئىلەين كوردان ھاتنە برىقە برن و ھەمى
دەقەرىين ل ناڤبەرا گۆلا وانى...؟؟؟ شىخى باش دزانى ئەو ناگە ھىتە ئارمانجا
خۆ، ئەگەر ئىكگرتنا كوردان دروست نەبىت، د ھەمان دەمى دا ژى
سىاسەتەكى نەرم بەرامبەر كىمىنەيىن نەتەوى بكارئىنايە و بۆ پتر پىزانىنان ل
سەر ئەقى بزاڤا كورد، د شىان دەيه بزقريە قە پەرتووكا ناڤبىرى.

يا ديارە ئەق بزاڤا نەتەوى و نژادىبوويه، بۆ ئەقى ژى گەلەك نڤىسكارين
پويتى دەن دۆزا كورد ل سەر نڤىسىنە، ل سەر ئەقى بزاڤى دكتور بلەج
شىركۆ نڤىسىيە: د ساللا ١٨٨٠ى دا، شىخ عوبىدەللايى نەھرى ل باژىرى
شەمىنان رابوويه ب شۆرشەكا دژوار و داخووزىيا سەرىه خۆييا ناڤخۆيى كرىه
بۆ تەڤايا كوردستانى دبن سىبەرا دەستەلاتا توركيا دا، شەنس جارا ئىكى ل
گەل ھىزىن شىخى بوول دەمى پىكدادان كرىنە ل دژى ھىزىن سەربازىين
ئىرانى، شەرىن خوينەلۆ روودانە و بوويه ئەگەرى كەفتنا شىخى و شكەستنا
ھىزىن وى و گرتنا وى و بدویرخستنا وى بۆ باژىرى مەدىنى و ل وىرى و ەغەرا
دووماھىي كرىه (١).

---

(١) القضية الكردية ماضي الأكراد وحاضرهم، د. بلەج شىركۆ، كۆمەلا خويبوون يا كورديا
نەتەوى، بە لاقووكا پىنجەم، ١٩٣٠، ب ٤٨.

كوردستان د سالیڼ هه شتیان دا ژ سه دسالا نۆزده هی

حکومه تا تورک هه لویسته کی دوو ئالی هه بوو به رامبه ری شیخی، مه ره ما وی راکرتنا داخوایین جودا کرنا کوردان ژ دهره به گان بوو، گه له ک هۆزین کورد به شداری د ئه فی شه پی دا کرن، ژ ئالیه کی دی فه، حکومه تا سولتانی چ تشته ک دیارنه کر بۆ سزا کرنا ئیکه ک ژ خه لکی وه لاتی خو، عوبیده لالیی ئه وی کورد هاندانه بۆ شوورشی ل دژی دهره به گان، حکومه تا سولتانی جوړین هاریکاریان پیشکیشی هنده ک سه روکین کورد کریه ئه وین ژ هه کاری، هیزین شیخی دهاتنه مه شقدان ژ ئالیی (۶۲) ئه فسه ریڼ تورک فه په یوه ندیا ل گه ل شیخی ژی دهاته کرن ب ریکا قائمقامی قه زا شناخ ل ویلایه تا (وانی) ئه وی ب فه رمی هاتبوو هنارتن ژ پایته ختی بۆ (ئارام کرنا بیر و بۆچوونین) میرین کورد، شیخی ب خو داخووازا هنارتنا چه کین جوړه و جوړ کریه ژ حکومه تا تورک، نوینه ریڼ عوبیده لالیی ب رزانه ندیا ریقه به ریا تورکان یا گشتی رابوونه ب خرغه کرنا هه می کوردین بسلمان ژ هه می هه ریمان. کامسارکان نقیسییه بۆ نوفیکوق (کو هه می به لگه ئاماژی ب پشتگیریا دهرگه هی بلند بۆ عوبیده لالیی یا نهینی فه ددهن ژ نیازین وی یین هیرشکرنی).

و ل کوردستانا ئیرانی د وی ده می دا، گرتنا به شداریڼ بزاقا عوبیده لالیی دژواریوو، ئه وین چه کین خو راده ستنه کرنه هیشتا، ئه ف که سین هه نی ب وینه یی

سهره کی ل سهردهشت خرقه بون و پشتی شه پ و خورگریه کا تووند، خوینکار بهری خۆ دایه خاپاندن و خیانه تی، خۆ دایه دیارکرن وه کی ب مهرجین ناشتی رازیوویه نه و مهرجین هاتنه داین ل بهر حکومه تی و حه مزه ناغا نه وی (سووندا نامووسی) باوه رکریه ژ ئالیی خوینکار سلوج بولاق د سالا ۱۸۸۱ی دا چوویه ده ق، ل ویری ب دیمه نه کی ویران هاتیه کوشتن، ژ بهر بنکه فتنه عوبیده لالی، شاندین ئیمپه راتوریا به ریتانی، وه کی خه ونین بالیوزی گشتی ل ته بریزی بوت، چاقدیرییا هه می چالاکیان دکرن و ل سه رۆکیان کورد یین دی دگه ریان بۆ موکمکرنا دۆستانی ل گه ل وان، نه ق ئه رک هاتبوو دانین بۆ بالیوزی گشتی ل به غدایی بلودین. بلودین بهری خۆ دایه ق ئیرانی ب نه گه ری گه شتیاریی د نا ق چیبایان دا، ئی ئارمانجه کا وی یا دی ژی هه بوو، دخواست ل گه ل هنده ک سه رۆک هۆزین کورد کۆمقه ببیت، نه و هۆزین د ناقبه را ئیران و تورکیایی دا هاتن و چوونی دکهن. د نا ق گه شتی دا، بالیوزی بریتانی نامه گوهورینا نهینی دکه ت ل گه ل حکومه تا خۆ، نه ق چالاکی جهی دلنیکه رانییا مه زنبوون بۆ ده سته لاتداریا تورکیا ل به غدایی. په یوه ندییا ئیرانی و تورکیا د ده سپیکا سالیان هه شتیان دا گه له ک نیکه رانبوو و خرابوو، پشتی چوونا عوبیده لالی بۆ ئسته نبۆی، ده سته لاتداریا ئوسمانیان ب وزیه کا گه له ک زیده رابوویه (بۆ به رگریکرن ژ به رژه وه ندیین وی) و زیانین گه هشتنه ق شیخی ژ بهر نشته گه ریین هیزین ئیرانی. ئیمپه راتوریا ئوسمانی هه ول و بزا ق دکرن (بۆ بجیه کرنا بۆ چوونا ئیکگرتنا ئیسلامی) و تورکیا سه رۆکاتیا (ملله تین سونی) یین جیران بکه ت، پیکدادانین گه له ک به رده وامبوونه ل ناقبه را ئیران و تورکیا ل دۆر (داخوازین عوبیده لالی).

خوینده قانی هیژا، نه ز حه زناکه م بابه تی گه له ک دریز بکه م، ئی نه ز دخوازم بیژن، پیکدادان گه له ک تووندبوو ل دووماهیکا سه دسالا نۆزده هی ل ناقبه را

دەولەتتە مەزن يېن داگىركەر دا ل سەر وەلاتان، چونكى ئەلمانىا قەيسەرى
رۆلەكى كارا ھەبوول كوردستانى، ل گەل ئەقى چەندى ژى، برىتانىا رۆلى
پيشەنگ گرتتە د بەرفرەھكرنا داگىركەرى دا ل ئەقان جھين ھەنى، ب
سەرھشكىە كا دژوار جەخت دانايە ل سەر ناڤەندىن كورد يېن ئستراتىجى ژ بو
گەرنىكرنا كۈنترۆلكرنا توركيا رۆژھەلات و ئىرانا رۆژئاقا، ھەر وەسا ژى بو
ببىتە جھى ھەرەشى ل سەر بەرژەوہندىن روسيا، روسيا ھەڤركا وان يا
سەرەكى بوول ئاسيا دا ل سەرانسەرى بەشى مەزن ژ سەدساللا نۆزدەھى^(۱).

---

(۱) الصراع على كردستان، المسألة الكردية في العلاقات الدولية خلال القرن التاسع عشر، د.

خالفين، چاپخەيا الشعب، ۱۹۶۹، ب ۱۳۷-۱۵۴.

شیخ عەبدولقادر شەمەدینانی

د ناڤ و بەری شەپڕی جیهانی یی ئیکەم دا و ژ ناڤ سەرۆکێن کورد ل تورکیا شیخ عەبدولقادر شەمەدینانی کوپری شیخ عوبیدەللالی ئەوی مە بەحسا سەرهلدانا وی یا سەدسالانۆز دەهی کری دەرکەفتییە گۆرەپانی، تورکان ئەو بدویرخستنه د دەمی شەپڕ دا بۆ مەککەهی، ژ جەیی ب دویرخستی زفریەڤە بۆ یانەیهکا سیاسییا کوردی ئافاکەت و سەرۆکاتی بۆ بکەت، د یانی دا دوو جیگرین سەرۆکی هەبوون، ئەو ژێ ئەمین عەلی بەگ بەدرخان و گەنەرال فوئاد پاشا، لی پلەیا ئەمینداری گشتی گەنەرال حەمدی پاشا گێرایە، شیخ عەبدولقادر ئەندامەکی بەری بوو د وەزارەتا تورکیا دا و سەرۆکی ئەنجوومەنی پیران یی تورکیا بوو، هەتا هاتیە تەپەسەرکرن ژ ئالیی زەلامین (تورکیا کچ)ڤە، دلسۆزی ل گەل موستەفا کەمال هەبوو و پەیوەندی ل گەل هەبوون، شیخ عەبدولقادر ئالیگری جۆرەکی ژ ئۆتۆتۆمی بوو د چارچۆڤەیا دەولەتا تورک دا، بۆ پیزانینی دین چاقدیرییا رۆژئاڤا دا، ب سەر هندی را ناڤەراستبوو د بۆچوونین خۆ دا، رزگار نەبوو وەکی ئەو سەرۆکێن دی یین کورد ژ تەپەسەرکرن کەمالیان و دەستەسەرکرن و هەتا ب دارڤەکرنی ژ، شیخ عەبدولقادر دبیتە مامی سەید تاها شیخ صەدیق شەمەدینانی ئەوی نشتەجەیی

نیری یه (نه‌هری) ئه‌وی گه‌له‌کی به‌حسا وی ده‌یته‌کرن د بیره‌اتنن مس بیل دا
 و ل بروسکه‌یین ئینگلیزی ئه‌وین به‌لاقبوونه د ئه‌فی په‌رتوکی دا، په‌یوه‌ندی
 گریدایه ل گه‌ل ده‌سته‌لاتدارین روس بو ریکه‌فتن ل سه‌ر شه‌پری تورکان
 (نازادکرنا کوردستانی) و په‌یوه‌ندی ب ئینگلیزان کریه و په‌یوه‌ندی وی ل
 گه‌ل وان باشبوون، هه‌تا وی ئاستی ئه‌و به‌شداری بزاقین شیخ مه‌حمود و یین
 دی نه‌بوویه ل دژی داگیرکه‌رین ئینگلیزان د عراقی دا.

رۆژه‌لاتناسی روس باسیل نیکیتین ل دۆر دبیزیت د په‌رتووکا خو (کورد)
 دا: بالیوزی به‌ری یی روسیا بوو ل ئیرانی، ل دووماهیکن سالای ۱۹۱۷ی من
 پیشوازییا په‌یامنی‌ره‌کی ژ ئالیی کۆمه‌لا سه‌ره‌خوییا کوردستانی کر، نامه‌یه‌ک ژ
 ئالیی (سه‌ید تاها) راده‌ستی من کریه، تیدا داخوای دکه‌ت هه‌قدیتنه‌کی ل گه‌ل
 سه‌ربازین روس بکه‌ت ب مه‌ره‌ما ریکه‌فتن ل سه‌ر کاری هه‌قبه‌ش ل دژی
 تورکان بو نازادکرنا کوردستانی. سه‌ید تاها ژ زیندانین روسیا قه‌یسه‌ری
 ره‌قیابوو، ئه‌و کورپی خویشکا شیخ عه‌بدولقادره، سه‌ید تاها هه‌تا سالای ۱۹۱۷ی
 ل قسته‌نتینیی ژیانکریه و به‌ره‌قه‌مه‌ککه‌هی چوویه ده‌قه‌شاه حسین و ل سالای
 ۱۹۲۵ی ب ده‌ستی ده‌سته‌لاتدارین تورک ل دیاربه‌کری هاتیه ب دارقه‌کرن.
 نیکیتین به‌ری ئه‌فی ژی به‌حسا په‌یوه‌ندی‌کی دکه‌ت که‌میل به‌گ خان به‌درخان
 ل سالای ۱۹۱۶ی ئافاگریه و دبیزیت: که‌میل به‌گ ژ یحتاتی یه و ئه‌و ژ خیزانا
 به‌درخانه، ب شیوه‌یه‌کی گه‌له‌ک پویته‌دایه به‌لاقه‌کرنا دۆزا کورد ل سالای ۱۹۱۶ی
 ل باژیری تفلیسی دا ل پیشییا دۆمایا مه‌زن نیقولا جیگری شاهی قوقاز
 سه‌رۆکی هیژین گشتی یی بجیه‌کری وی ده‌می ل سه‌ر سینۆرین تورکیا، وه‌کی
 ئاشکرا دبیت روسیا هه‌تا وی ده‌می سیاسه‌ته‌کا رۆن به‌رامبه‌ری تورکان نه‌بوو،
 کیشه‌یا کورد ده‌اته تیکه‌لکرن ل گه‌ل هیقیا سه‌ره‌خوییا ئه‌رمینیا.

دى زفرينه قه بۆ سەيد تاهايى و پەيوەندىيىن وى ل گەل ئىنگليزان، سيخورا
 برىتانى (جرترولدبيل) ل دۆر دىبىژىت: سەيد تاها زەلامەكى خودان دەستەلاتە
 نابىت بچوك بەيتە دىتن ژ ئالىي سىياسى و گىيانى ل باكورى رۆژەلاتى
 كوردستانى، بابپىرى وى ب نافودەنگبويە، سەيد عوبىدەللایى ل دەمى ھىرش
 برىە د سالا ۱۸۷۶ئى دا ل سەر ئۆرميا د وەلاتى ئىرانى دا، ل وى جھى خىزانا
 وى خودان مولك و سامانىن بەرفرەھن، عوبىدەللایى گرتىيوو ل ئستەنبۆلى ل
 گەل كورپى خۆ عەبدولقادر ئەوى سەرۆكاتيا پارتيا مللەتى كورد دكەت ژ سالا
 ۱۹۱۹ئى قە . و ل سەر كورپى وى يى دى تاها بەرنىاسبويە بەرى شەپى وەكى
 مېھفانى شانازىي ل دەق باليوژى روس، ھىقىا وان ئەوبوو رۆژەكى ببىتە
 سەرۆكى وینەيى بۆ حكومەتا كوردستانا سەرەخۆ، سەرەخۆيەكا ب ناڤى،
 دبن سەرەپەرشتيا روسان دا. ل گەل ئەقى چەندى ژى شىايە پەيوەندىيىن باش
 راگريت ل گەل ئەلمانان. ل دەمى پشتگرىدانا روسا پى ب دووماھىك ھاتى مالا
 وى يا ل نىرى ھەرفاندن و سىنۆر دەرباستكرىنە ل سالا ۱۹۱۶ئى و پەيوەندىيىن
 وى يىن خزمایەتى ھەنە ل گەل سمكۆ سەرۆكى شكاكان، ئەقە ژى نىشانا
 لەقھاتنى يە ل گەل... ئەق ھەردوو زەلام، سەيد تاها و سمكۆ، دەرفەتبون ژ
 جوړى بەرھەمھىنانا كوردستانى يا زۆرىنە، ژ ئەوین لەزى دكەن ل دويڤ
 بەرژەوەندىيىن خۆ ب بى راگرتنا زەمىرى و وژدانى، پەيوەندىيا سەيد تاهايى ل
 گەل دۆزا مەسىحيان ب تنى كىمەكى ھەيە، سەيد تاها پەيوەندىبوو ل گەل
 ئىنگليزان د سالا ۱۹۱۹ئى دا و مس بيل ل سەر نڤىسييوو د گۆت: (مەرەم ژ
 سەرەدانا سەيد تاهايى بۆ بەغدايى ئەق چەندبوو، داخوازكرن ژ ئالىين بەرپرس
 د دامەزراندنا كوردستانەكا ئىكگرتى دا دبن سەرەپەرشتيا برىتانىا دا و د ناڤا دا
 ژى كوردىن وەلاتى ئىرانى. و ل دەمى بۆ ھاتىە شىرۆڤەكرن ئەو نەشىت

هاریکاری ژ ده فمه وەرگریت د بجیهکرنا ئەفی پرۆژی و ئەو بەشی پەیوهەندیدار ب کوردین ئیرانی، گەلەک بی هیقییونا خۆ دیارکریه. لی گۆتیە جودا کرنا کوردستانا ئیرانی ژ ئیرانی یا قەبره و دی بجیه بیت هەتا ئەم رزاهەندییا خۆ نەدن ژ، ل گەل ئەفی ژ ئە فمه لویست داعیرایه و دەرکەفتییه ژ داخووزییا خۆ د هاریکاریکرنی دا ب هەمی ریبازین بەر دەست ل سەر دامەزراندنا سیستەمەکی ریفه بەری ل کوردستانی، ئەوا وی ل گەل هەقالین خۆ داخووزکرن. لی هەر داخووزکریه ئە ف خالین هەنی بهینە مسۆگەرکرن:

ئیک: بزاف نەهیتە کرن بۆ دامەزراندنا ئیک سەرۆکی بئنی تیدا.

دوو: لیۆرینا گشتی ل کوردستانی بهیتە راگەهاندن.

سی: قەگەرا مەسیحیان بۆ ولاتی خۆ ب مەرج بیت، سۆز بهیتە داین کو کورد نەچنە دبن دەستەهلات و کۆنترۆلا ئەرمەنی یان ژ نەستووریان دا. چوار: حکومه تا شاهی ئامادەبیت بۆ پیشکیشکرنا هاریکاریا کەرستەیی، هەمان هاریکاریا دهیتە پیشکیشکرن بۆ عراقی.

و چونکی شۆرشا سلیمانی مەتسپیوو ل سەر ئاشتی ل سەرانسەری سینۆرین کوردان، یا باش ئەو بوو مفا ژ هەستین سەید تاهاپی یی دلۆقان بهیتە وەرگرتن، ل سەر ئەفی چەندی بریکاری خوینکاری شاهی نقیسارەک ب زمانی فارسی رادەستی سەید تاها کریه، وەرگیژانا وی ئەقەیه: حکومه تا شاهی مۆلەت دایه فم بۆ دلرەحەتکرنا کەسایه تیا هەوه، حکومه تا شاهی ل بەر نینه سیاسەتا کیمکرنا کوردان بریفه ببیت ژ بەر ئەوان کریارین هاتینه کرن د شەپۆ جیهانی دا، بەلی یا ئامادەیه بۆ راگەهاندنا لیۆرینا گشتی بۆ هەمیان، ئەقە ژ ریکی ناگریت ل بەرامبەر نوینەری حکومه تا بریتانی بۆ بزاف و هەولین خۆ یین

دلسۆز بهردهوام بکهت ل دۆر بجیهکرنا پیکهاتنی ل ناڤهرا ئه‌رمهن و کوردان دا و د کاروبارین کهسایه‌تی دا، هه‌ر وه‌سا ژێ هه‌تا ده‌رفه‌ت هه‌بیت دی هه‌ولده‌ن بۆ سه‌ره‌راسته‌کرنا ئاریشه‌یین گریڤایی ب ئه‌رمه‌نیان قه‌ ئه‌وین ل ناڤه‌را هه‌ر دوو ئالیان دا ب شیۆه‌یه‌کی هه‌ردوو ئالی رازی ببن و بیی ده‌ستفه‌دانا سه‌ربازی به‌یته‌کرن. و حکومه‌تا شاه‌ی داخوازکریه‌ ئه‌زه‌وه‌ ناگه‌هدارکه‌م کو به‌رژه‌وه‌ندیین کوردان ده‌ینه‌ ل به‌رچاڤ وه‌گرتن د کۆنگرێ ئاشتی‌ی دا^(۱).

کۆمه‌ڵیێ کورد و ره‌نجیێ زانستی و هه‌ولیی سیاسی

کوردپه‌روه‌ریێ تیکشکه‌ستی د شۆرشین کوردی ئه‌وین هاتنه‌ ئه‌نجام دان، بۆ رزگارکرنا کوردان ژ په‌نجین داگیرکه‌رییا تورکی و بجیهکرنا خه‌ونا سه‌ربه‌خوییا کوردستانی و ئیکگرنا وی یا پیروژ دا، ژ به‌ر چه‌ندین ئه‌گه‌ریێ جودا - جودا و فاکته‌ریێ ده‌ره‌کی، ده‌سته‌اڤیتنه‌ کارکرنی د گۆره‌پانا سیاسه‌تی و زانستی دا بۆ گه‌هشتن ب هه‌مان مه‌ره‌مین جه‌ی شانازی^(۲).

ئیکه‌م کۆمه‌ڵا سیاسیا کوردی یا مه‌زن، کۆمه‌ڵا ته‌عالی و ته‌ره‌قییا کوردی بوو، یا هاتیه‌ دامه‌زراندن ل ئه‌سه‌تانه‌ د سالا ۱۹۰۸ی دا، دامه‌زرینه‌ریێ وی ژ زه‌لامین کورد یین به‌رنیاسبون:

(۱) القضية الكردية في العشرينات، د. عزيز الحاج، چاپخانه‌یا الانتصار، به‌غدا، ۱۹۸۵، ب ۱۷-۲۰.

(۲) القضية الكردية، ماضي الأكراد وحاضرهم، بله‌ج شیرکو، چاپخانه‌یا السعادة، ۱۹۳۰، ب ۵۲.

۱. میر کوپڑی عالی بہ درخان
۲. فہریق شہریرف پاشا
۳. سہید عہدولقادرئ شہید، ئہوئ کہمالیستان ل دیاربہ کرئ ب دارفہ کرئ.

۴. داماد ئہ حمہد زو ئہ لکفل پاشا
 سہید عہدولقادرئ شہمدینانی یئ شہیدبووی بہ شداری د ئہ فان کۆمہ لئین
 ھەنئ ژئ دا کرئہ:

- أ. کۆمہ لآ تہ عالی و تہ رھقی.
- ب. کۆمہ لآ ھیقئ ل سالا ۱۹۱۳ئ.
- ج. کۆمہ لآ سہر خۆبوونا کوردستانی و سہرۆکی ئہ قئ کۆمہ لئئ ژئ سہید
 عہدولقادرئ شہمدینانی یئ بہ درخانی بوو ل ئہ سہ تانہ.
- د. ھەر وەسا ریکخستئین کوردی ژئ دەرکەفتنہ، بۆ نمونہ دئ بہ حسا
 (رزگارکرنہ کوردستانی) کەن ئہوا سہید عہدوللا کوپڑی شئخ
 عہدولقادر دامہ زراندیہ.
- ھ. کۆمہ لآ تہ عالی یا ژئین کوردستانی.

ئینگلیزان ب ریکا کۆمہ لئین کوردی ژ کۆمہ لآ نە تەوان ل ئستہ نبۆلئ،
 داخوازکریہ ناقچہ یئین کورد ئیکبگرن و مافی ئۆتۆنۆمی بۆ مللہ تی کورد بہیتہ
 ناسکرن، ئہ فان کۆمہ لئین ھەنئ، سہرۆکی کورد یئ ناقدار عہدولقادرئ
 شہمدینانی ھنارتیہ ب مەرہما گفتوگۆ کرنئ بکەت ل گەل دۆستئین خۆ ل سەر
 ئہ قئ دۆزئ^(۱).

---

(۱) الجمعیات والمنظمات الكردية، د. عبد الستار طاهر شریف، چاپا ئیکەم، ۱۹۸۹، ب. ۴۰.

ژ ئالیهکی دی شه سەید تاها، ئیکه ژ که سایه تیپن بهرنیاس د گۆره پانا
عراقی دا چوو به غدایی بۆ بریتانیان قانع بکهت ب فه ربوونا بجیه کرنا
داخوازییا کوردان ل دۆر دانپیدان ب کوردستانا مهزن، دبن کۆنترۆلا بریتانیا دا
ب مه رجی کوردستانا عراقی و ئیرانی و تورکی هه ر سی د ناڤ ده بن. به رسقا
نوینه ری حکومه تا بریتانیا ل سه ر پرۆژه یا سه ید تاها یی ب ئاشکرای و
تووندبوو و راگه هاندینه ئه و نه شین ئه فی ئیکى بجیه بکه ن، به رسقا سه ید
تاها یی ژى ب ویره کی و تووند و ب دلیره کا بی وینه بۆ وان گۆتیه، بزانه ئه ف
چهنده گه ره وه بقیت و نه قیت هه ر دی بجیه بیت (۱).

---

(۱) القضية الكردية والمؤتمرات الدولية، عمر عبد العزيز هورماني، چاپخانه یا کۆمه لآ زانایین

کوردستانی، ۱۹۹۳، ب ۶۸.

بہشی^۷ سی^۷

۱. میرگہ‌ها مه‌کاری (I)

۲. میرگہ‌ها مه‌کاری (II)

۳. میرگہ‌ها کلیس

۴. میرگہ‌ها ئستوونی

۵. میرگہ‌هین دی.

میرگه‌ها جه‌کاری – هه‌کاری I

ژ بلی چه‌ند تشته‌کین کیم، چ پیزانینین راست ل سهر بنیاتئ ئه‌قی خیزانی نین، ل گه‌ل هندئ د شه‌ره‌فنامئ دا هاتیه بابپیرئ ئه‌قی خیزانی نافئ وی شه‌مسه‌دینبوو، پاشئ دزقریت و دبیزیت: نویقه‌ژاندنا ئه‌قی میرگه‌هی جارا دوویئ ب ده‌ستئ (ئه‌سه‌ده‌دین) هاتیه‌کرن، ئه‌وی به‌رنیاس پشتی وی ده‌می ب نافئ (زیرین چه‌نگ) واته‌ خودانی ده‌ستئ زیرین، ئه‌و ژ ب هاریکاریا کانزایی سفر، ژ ده‌ف ئاشووریان هاتیه پیشکی‌شکر و هکی پشتگیری بئنی، پاشئ دکتور (فریج) ده‌یت و هه‌می پالپشتیا خو‌د دانیته ل سهر ئه‌قان گوتنان و ل سهر نافئ (شموت شه‌هیو) و دبیزیت ژبه‌ر نافئ (شتیه) نافئ روزه‌کی ژ روزه‌ین حه‌فتیئ یه ل ده‌ف ئاشووریان، پیدقیه ئه‌ف میر ئاشووری بیت... هتد.

بی گومان ئه‌ف ئه‌گر، بو ئه‌قی بو‌چوونی یئ خه‌له‌ته، چونکی نافئ (شه‌مؤ) هه‌ر کوردی یه و ئه‌گر بو هندئ ل بزارقه‌کرنین ده‌فۆکی بچن، ئه‌م پیدقی نابینن بیژن (شمیوا) کوردبوو و بی تیکه‌لکرن، ئه‌نجام ژی دبیته ئه‌ف که‌سایه‌ت (شه‌مسه‌دین) بابپیرئ ئه‌قی خیزانی بوو ئه‌و خیزانا پاشئ به‌رنیاسبوویه ب نافئ (شه‌مبو)، ئه‌فه‌یه یا شه‌ره‌فنامئ گۆتی د لیگه‌رینا ل دور میرین کلیس دا. و پشتی مرنا (ئه‌سه‌ده‌دین) شاه (عزه‌دین شیرت – یه‌زدان شیر) جه‌ئ وی گرتیه و دوو سالیئ ته‌فا‌ف خوینکاری بریقه‌بریه، پاشئ کورپ وی

(زاھد بەگ) جھئ بابئ خو گرتیہ و ل سەر زیرہ قانیا شاھ ئیسماعیل بو میرگہئی رازیوویہ، دیار ژئ دبیت دوو کوپ ہہ بوون (مەلک بەگ) و (سەید مەحموود بەگ) ہەر دوو دەستہ لاتداربوون ل سەر بەشەکی ژ بەشین (حەکاری - ہەکاری) و (شەمدینان) نہ قیین ئەقی خیزانی دەستہ لاتداری بو ئیک و دوو قہ گواستہ ہەتا ب سەدسالانۆزدہئی، ئەق میرگہ ژ میرگہین ہەری مەزنیوول کوردستانا ناڤین، زەکەر یا بەگ و ئیبراہیم بەگ خوینکاربوون ل (جۆلە میژگ و ئالباق) ل سەردەمی شەرہ فخانئ بەدلیسی دا سالان ۱۰۰۵مشەختی.

(ئەولیا چەلەبی) گەشتیاری تورکی نافدار گەلەک مەدحەکی بەرفرہ بو ئەقی میرگہئی کریہ، دبیت: (میر ب بەردەوامی دەھ ہزار چەکارین ب تەفەنگ ہەبوون، د ئاشتیی دا یان ژئ د شەر دا ب بەردەوامی دشیا سوبایەکی پیکیبیت ژ پینجی ہزار چەکار)، نور اللہ بەگ خوینکاری بو تان بوو دووماہیک خوینکاری ئەقی خیزانی، میرگہ ژ دەستدایە د ئەنجاما شورش بەدرخان بەگی شەہید دا، ہەر وەسا ژئ (حەلیمە خانم) باشقەلە رادەستی تورکان کریہ ل سالان ۱۸۴۵ئ دا، ب ئەقی ئیکی روژین ئەقی میرگہئی ب دووماہیک ہاتینہ، میژووناسی مەزن ہامجەر د بەرگی نہئی دا ژ میژوویا دەولەتا ئوسمانی بەحسا ناڤی میرەکی ژ میرین ہەکاری دکەت، ناڤی وی (میر عیمادەدین) ل سەر دەستی سەدر ئەلئەزەم د کوچکی دا ہاتیہ کوشتن ل سالان ۱۰۴۹ئ مشەختی^(۱).

(۱) تاریخ الدول والإمارات الكردية في العهد الإسلامي، معالي محمد أمين زكي، ۱۹۴۵، ب ۳۸.

میرگه‌ها جه‌کاری – هه‌کاری II

گه‌له‌کن ئه‌وین ب مه‌زنایی ئه‌ف میرگه‌ه نرخاندنه، به‌حسا شوینده‌ستین وی
یین هه‌ژی کرینه و ستران ل سهر قاره‌مانی و میرخاسی و هوشیاری و هیزا
میرانیا میرین ئه‌فی میرگه‌هی داریشتنه.

بابییری ئه‌فی خیزانی نافی وی (شه‌مسه‌دین) بوو، ئه‌و مروّفی پاشی ب
نافی (شه‌مۆ) به‌رنیاسبوویه، خوینکاری ئه‌فی خیزانی دیارن ژ نافع خوینکاری
کوردستانی ب بلندبوونا بنیات و ئه‌صلی خوڤه و ب تاییه‌تمه‌ندی باش و
ده‌ستپاکیا خو، ب ره‌وشین باش، ئه‌فی چه‌ندی باوه‌رییا سولتانین مه‌زن ب
ئه‌فی خیزانا جوامیر ئینایه، چ روژان هزرنه‌کرنه وه‌لاتی وان داگیربکه‌ن و ژ
ده‌ستین وان بده‌ریخن، بتنی ئه‌وا روودایه ل سه‌رده‌می (عه‌دین شییر) خوینکار
و خودانی هه‌کاری، ل ده‌می (تیمۆر کۆر) قیایه‌که‌لها (وانی) نازاد بکه‌ت ل سالا
۷۸۷ی مشه‌ختی، میر خو تیدا بو ماوه‌یه‌کی ئاسی کر، ده‌می دیاربوو
خۆراگرییا به‌رگریکنا که‌له‌ی نابیت، ل دویف ئه‌فی به‌یتا هۆزانا فارسی
کارکریه: هه‌ر که‌سی خو دایه‌ف پیکدادانی ل گه‌ل ده‌ستی منی ژ پۆلای،
ده‌ستی خو راده‌ستی شکه‌ستن و زه‌حمه‌تی و نه‌مانی کریه.

نه‌چاری راده‌ستبوونی بوویه، پشتی ماوه‌یه‌کی شیایه سامان و مولکی خو
ب فه‌رمانه‌کا سولتانی بزقرینیت. و ژ دیارترین میرین ئه‌فی خیزانی (میر

ئەسە دەدین) ئەوئ میرخاسی و ویره کی نیشان دایه د سەرانسەری جەنگ و شەپین خوینەلۆ دا و د تالانکرنا خەلکین بی رهوشت و گاوران دا، ل دەمی ماينا ل گەل سولتانی چەرکەسی بۆ خۆ هەلبژارتییه ل مصری و دەستەکی خۆ ونداگریه، سولتانی ژى دەستەکی ژ زیری بۆ دروستگریه و ب ناڤی (زیرین چەنگ) هاتیه ناسکرن واتە دەست زیرین.

نەقیین ئەسە دەدین مایه ل سەر تەختی ئەڤی میرگەهی هەتا سەدسالان نۆزدهی زاینی، میرگەها وی ژ میرگەهین مەزن دەیتە ل قەلەمدان د کوردستانی دا، (ئەولیا چەلەبی) گەشتیاری توری ناڤدار گەلەک مەدحەکی بەرفرەه بۆ ئەڤی میرگەهی کریه، دبیزیت: (میر ب بەردهوامی دەه هزار چەکارین ب تەنگ هەبوون، د ناشتی دا یان ژى د شەر دا ب بەردهوامی د شیا سوبایه کی پیکبینیت ژ پینجی هزار چەکار) ^(۱).

هەر وەسا ب ناڤی میرگەها (بەهائەدینان) ژى ئەڤ میرگەه دەیتە نیاسین، شەرەفنامە دبیزیت: ئەو هاتیه دامەزراندن ل دووماهیکا سەر دەما عەباسیان دا و دامەزرینەری وی ژ نەسلی عەباسیانبوو وەکی ئەو دبیزن و ناڤی وی بەهائەدین و ناڤی خۆ دانایه ل سەر خیزانا خۆ پاشی چەپدان د ناڤی دا دروستبوویه، دبن کارتیکرنا زارافی کرمانجی دا و بوویه (بەهائەدین = بەهدینان = بادینان). شەرەفنامە دبیزیت، ئامیدی د دەستی (تیمۆرلنگ) دەبوو و پشتی وی ژى کورپی وی (شاهرخ) خوینکاری وەرگریه ژ بابی خۆ، (شاهرخ)

---

(۱) صفحات مشرقه من تاریخ الأکراد، د. مصطفى مسلم، کۆمەلا زانایین کوردستانی، پەرتووکانە یا الإمام الشافعی، الرياض، ربيع الأول ۱۴۱۲ هـ، ب ۳۵، چاپا ئیکەم.

رۆژتین خو یین دووماهیکی ژى ل وی باژیری ده رباستکرینه و ئەو دابه شکریه و
که فته پارا کوپى وی میر سه یفه دین...^(۱).

من نه قیت بابه تی دووباره بکه م و بچه د ناڤ هور د بینین ئە قی میر گه هی
دا، بزقرن بو میژوو یا ده وله ت و میر گه هی ن کورد ل سه رده می عه باسی دا،
به رپه ری ۳۶۲، کۆما هه کارییا باشوور. میژوو یا ده وله ت و میر گه هی ن کورد ل
سه رده می ئیسلامی دا، محمه د ئە مین زه کی، ۱۳۶۴ مشه ختی - ۱۹۴۵ زاینی،
به رپه ری ۳۹۲.

---

(۱) تاریخ الدول والإمارات الكردية، محمد أمين زكي، ب ۳۹۲.

د وه‌رگیرین خوینکارین کلیس دا

تیبینکارین راوه‌ستیاینه ل سهر وه‌رگیرین خیزانا هاشمی، ژ بیرا وان ناچیت و ناهیته فه‌شارتن ژ زه‌میرین وان که‌سین خه‌مخورین نه‌ینین خیزانین قوره‌یش، زنجیرا خوینکارین کلیس = کلس، وه‌کی ئه و بخۆ دبیزن، یی هاتینه ژ تاکه‌کی زارۆکین عه‌باس (خودی ژئ رازییت)، د چیرۆکا راست دا ده‌یته گۆتن، ئه‌وان خزمانی کریه ل گه‌ل خوینکارین حه‌کاری = هه‌کاری و ئامیدی، پالپشتیا خۆ د ئه‌قی چه‌ندی دا دانه هه‌رسی برایان شه‌مه‌دین و به‌هائه‌دین و منتشأ و خوینکارین هه‌کاری په‌یوه‌ندیه‌کا خزمانی هه‌یه بو برا شه‌مه‌دینی، ب زمانی کوردی دبیزنه وان خیزانا شه‌مۆ شه‌مه‌دین و خوینکارین ئامیدی دزقن بو برا به‌هائه‌دینی و بو وان دبیزن به‌هدینی، خوینکارین کلیس ژئ هه‌ر ژ خانه‌دانا منتشأ و دبیزنه وان مه‌ند.

۱. مه‌ند

د هه‌ر نرخاندی دا، مه‌ند هیزه‌ک ژ عه‌شیرین کوردان خرغه‌کریه و چوویه ئالیین مصری و شامی و زیره‌قانی سولتانئ ئه‌یوبیان بو خۆ هه‌لبژارتیه، ئیکه‌ک ژ ئه‌فان سولتانان ناحیا قه‌یسه‌ری ئه‌وا نیزیکی ویلایه‌تا ئینتاکیا وه‌کی سنجه‌قه‌کی دایه‌قی بو تیدا نشته‌جه‌ بیت ل گه‌ل زه‌لام و ئالیگرین خۆ، گه‌له‌ک کوردین وی ده‌قه‌ری ل دۆر خرغه‌بوونه، نیشانین ده‌سته‌ه‌لیی و جوامیری ل سهر ئه‌نیا وی دیاربوونه، پله‌یا وی

بلندبوويه و هيدي — هيدي دهسته لاتين خو بهرفره هكرينه و كوردين جروم و كليسي زي هاتنه د گه ل. ئه و سولتاني ئه يوبي باشي ل گه ل كريه، دانايه ل سهر كوردين نشته جهين ويلايه تين شام و حه له بي، ئه و دانايه ل سهر ريغه به ريبا ئه في كومه لي، ئه في پله يا به ريز ئه و بوويه جهي دلره شيا هه فركين وي و بوويه جهي پيكداداني د ده سپيكا سهرده ما وي دا، ل گه ل سه د ژ شيخين ئيزيديان ئه وين نشته جهين ناقبه را حه مايي و مه ره شي بوون، شه په كي گران ل ناقبه را وان دا چي بوويه و چه ند روژه كان فه كي شايه، لي مه ند د شه پي دا سهر كه فتييه و ئه و ژي رده ستي خو كرينه ب دلسوزي و نه رمي هنده ك جاران و جارنا زي ب تووندي و زوري، پشتي وه غه ركني كورپي وي عه ره ب به گ جهي بابي خو گرتيه.

۲. عه ره ب.

۳. مير جه مال.

۴. ئه حمه د به گ.

۵. حه بيب به گ.

۶. قاسم به گ.

۷. جان پولات به گ كورپي قاسم به گ كورپي ئه حمه د به گ.

۸. جه عفه ر به گ كورپي جان پولات به گ.

۹. حه بيب به گ كورپي جان پولات به گ.

۱۰. حسين به گ كورپي جان پولات به گ^(۱).

---

(۱) الشرفنامه في تاريخ الدول والإمارات الكردية، الأمير شرفخان البدليسي، چاپخانه يا الحاج،

به غدا، ۱۹۵۲، ب ۲۳۰-۲۳۶.

میرگه‌ها نه‌ستوونی

شهره‌فنامه تشتهك ل سهر ئه‌قی میرگه‌هی به‌حس نه‌کریه، ل د ریفه‌به‌ریا زانیاریین ئیسلامی دا هاتیه ل دۆر خیزانا شه‌مدینان یا که‌فن، دبیزیت ئه‌ف خیزان ژ خانه‌دانن عه‌باسیان هاتینه و ژ ئه‌شرافین ئاسیا (نه‌هری - نیری) جهین وان گرتنه د ده‌سته‌لاتداریی دا پشتی ده‌مه‌کی، سه‌یده‌ک ژ ئه‌فان سه‌یدین هه‌نی، ئه‌و ژ شیخ (ئه‌بوو به‌کر کورپ) شیخ عه‌بدولعه‌زین نشته‌جهی گوندی (ئه‌ستوونی) یه، ئه‌رکی وی گۆتارخوینی و ریبازگه‌رییه، پتیا ده‌سته‌لاتیا وی د نا‌ف خه‌لکین نشته‌جهین وان ره‌خانه، نه‌قیی وی یی شه‌هید (شیخ عه‌بدوللایی نه‌هری) ئه‌ف جهی وی یی بلند وهرگرتیه و ئه‌ف ده‌سته‌لاتا نه‌ته‌وی بۆ گه‌هشتن ب ئا‌فاکرنا حکومه‌تا کوردی ل شه‌مدینان (موکری) ل سالا ۱۸۸۰ - ۱۸۸۳ی، ل خه‌باتا وی ب سهر نه‌که‌فتیه ل ئه‌قی پینا‌فی دا و هاتیه گرتن و بدویرخستن بۆ ئسته‌نبولی و پاشی بۆ حجازی و ل ویری و‌ه‌ه‌رکریه به‌ره‌ف دلۆفانیا خودی^(۱).

میرگه‌هیین دی

هنده‌ک میرگه‌هیین کوردی یین دی ژی هه‌نه، ژیده‌ران چ به‌حسا وان نه‌کریه ب هووردبینی، دی به‌حسا وان ژی که‌ن ل ب بی هووردبینی. ژ عه‌باسیان ژی ئه‌و که‌سین پشتی که‌فتنا ده‌وله‌تا عه‌باسی به‌ری خۆ دانه‌ف زه‌قیین چیاپی یین ئاسی ل باکوری عراقی، ئه‌م ب تاییه‌ت به‌حسا زه‌قیین (جۆله‌میرگ) و (ئامیدی) و (نه‌هری) دکه‌ن، به‌ری وان ژی هنده‌ک ژ به‌رمایین شیری ژ ئومه‌ویان هاتبوون ئه‌فان جهان، ئه‌وین نا‌فی (حکمیه) وهرگرتنه

---

(۱) تاریخ الدول والإمارات الكردية في العهد الإسلامي، محمد أمين زكي، ۱۹۴۵، ب ۳۹۱.

کارتیکرنا عه باسیان ب بوورینا دەمی قه ل سەر وان دروستبویه، هەر وهکی
خزمین وان یین ئومهوی بهری ماینه دبن کارتیکرنا ئه وین بهری خو دا،
عه باسیان ل وهلاتی خو یی نوی سی میرگه ه ئا فاکرنه:

۱۱. هه کاری و ناهه ندا وی (جوله میرگ) بوو.

۱۲. شه مدینانی و ناهه ندا وی (نه هری) بوو.

۱۳. به هدینانی و ناهه ندا وی (ئامیدی) بوو، نه قیین موباره کوری
ئه لموعته سم بالله ئه ف میرگه ه دامه زاندينه.

۱۴. میرگه ها عه مادیان: ل چیا یی دورزیان دا، و عه مادی ژی شاخه کن ژ
خوینکارین ئامیدی، ژ کوما عه باسیین کۆچبه ربوونه ل ده سپیکا
سه دسالا یازده هی مشه ختی، ئه ف میرگه ه هاتیه ئا فاکرن و بوونه
ده سته لات تیدا.

۱۵. میرگه ها کلیس و خوینکارین وی دگه هیژنه ئیکی ژ زارۆکین ئه لعه باس
خودی ژی رازیبیت، ژ وان ژی خیزانا (جانپولات).

۱۶. میرگه ها مه رداسی: خوینکارین وی ژی دگه هیژنه عه باس، ژ وان ژی:
خوینکارین جه رمۆک، دگه هیژنه عه لی کوری عه بدولایی کوری ئه لعه باس
خودی ژی رازیبیت.

۱۷. میرگه ها جمشکۆک: خوینکارین وی ژی ژ خانه دانین خه لیفه یین
عه باسیانن.

ئه ز دبیژم پتريا عه باسیین عراقی یین تۆکه ژ ئه فان خانه دانین هه نی هاتنه
و ئه و زفریبوون بو وهلاتی خو یی ره سه ن ژ باژیرین عراقی د ناه سه رده مان دا
و پشتی ئارامبوونا ره وشی و نه مانا مه ترسییا مه غۆلان^(۱).

---

(۱) العباسيون بعد احتلال بغداد، سال ۱۹۸۹، ب. ۵۰.

پاشگۆتن

كوردستان وه لاتی ب خیر و بیړ، بوویه جهی مرۆقین باش و زانیین باش دهستههلات تیدا گیرایه... کورد ژ بهری دا و ههتا نۆکه ژى خودانیین وهفاداری و جوامیری دهینه هژمارتن، غه درى و خیانته تی ل کهسى ناکهن.. ل ده می ئه م دبیزن کورد، د بیرا مه دهیه صه لاهه دینی ئه یوبی و به هائهدین و شه مسه دین و منتشأ و عوبیده للا و سه عیدی پیران و قازی محمه د و مه لا موسسته فایی بارزانی، ئه م رۆلا ئه قان ل سه رانسه ری سه رده مان ژ بیر ناکهن و ل سه رانسه ری میژوویا کوردان، ئه و میژوویا پپر ل سه ریلندی و قاره مانى و شورشان ل دژی زولم و ژورداران، ئه ق خویندنه ل سه ر گرنگترین ماوه یین کوردان تیدا دهستههلات ل سه ر خو گیرایه، ئه قه ژى واته یا وی چه ندی یه ئه م خودانیین ریقه به ری و ئاقه دانکریننه... ژ بهر میژوویا مه دیده قانیی بو ئه قی چه ندی دکهت و پیشه رۆژا مه ژى هه مان تشتی دبیزیت. خودی حه سکهت.

ژیلەر

۱. شەرەفنامە، میژووئا دەولەت و میرگەهین کوردی، میر شەرەفخانئ بەدلیسی.
۲. ریفەبەرئیا زانیاریین ئیسلامی، بەرگی سێزدهه، ئەحمەد ئەلشەنتاوی و ھندەکیئ دی.
۳. کورد، تیبینی و بۆچوون، پروفیسۆر ف. ف. مینۆرسکی.
۴. کورتیهك ل دۆر کوردان، توما بوا.
۵. سەرھلدا نا کوردان، جەللی جەلیل.
۶. کوردستان و کورد، د. عەبدولرەحمان قاسملۆ.
۷. میژووئا کورد و کوردستان، محەمەد ئەمین زەکی.
۸. میژووئا دەولەت و میرگەهین کوردی ل سەر دەمی ئیسلامی دا. محەمەد ئەمین زەکی.
۹. کورد، باسیل نیکیتین.
۱۰. ناقدارین کورد و کوردستانی، بەرگی دوو، محەمەد ئەمین زەکی.
۱۱. دۆزا کوردی، پاشەرۆژا کوردان و رەوشا نۆکە، د. بلەج شیرکۆ.

١٢. دۆزا كوردی ل سالین بیستان دا، د. عهزیز ئەلحاج.
١٣. بنیاتین دەرروونی یین هۆزین كوردی، هاشم تاها ئاكرهیی.
١٤. كۆمهل و ریکخراوین كوردی د نیف سه دسالی دا، د. عه بدولسه تار تاهر شه ریف.
١٥. دۆزا كورد و پیلانگیزیین نیتدهوله تی، عومەر عه بدولعه زیز هورمانی.
١٦. پیکدادان ل سهر كوردستانی، د. خالفین.
١٧. عه شیرین كوردان، فوئاد حه مه خورشید.
١٨. به رپه رین رۆن ژ میژوویا كورد، د. موسته فا موسلم.
١٩. میژوویا عراقی د سهرده می ئۆسمانیان دا، عه لی شاکر عه لی.
٢٠. كورد ل به هدینان، ئەنوهه مائی.
٢١. كوردستان و بزاقین مللیین كورد، جه لال تاله بانی.
٢٢. میژوویا عراقی یا سیاسی، عه بدولره زاق ئەلحوسنی.
٢٣. عه باسی پشتی داگیرکرنه به غدایی، مه حفوز ئەلعه باسی.
٢٤. میرگه ها به هدینان یا عه باسی، مه حفوز ئەلعه باسی.
٢٥. میژوویا باژیری زاخۆ، خدر ئەلعه باسی.
٢٦. کۆفارا کاروان، ژماره (٤٢)، د. عه بدولفه تاح عه لی یحیا.
٢٧. کۆفارا ئەسرات ئەلموسته قیم، ژماره (٦)، ته حسین ئیبراهیم دۆسکی.

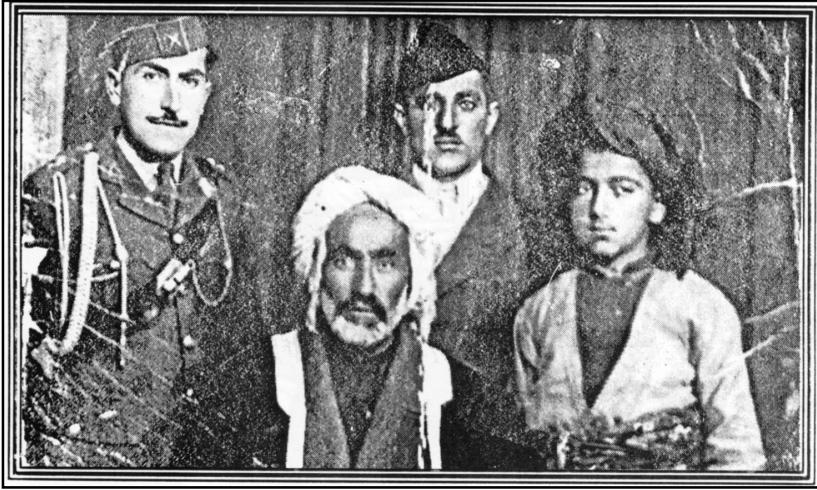

وینہ

دەرگه‌هی نایمیدی

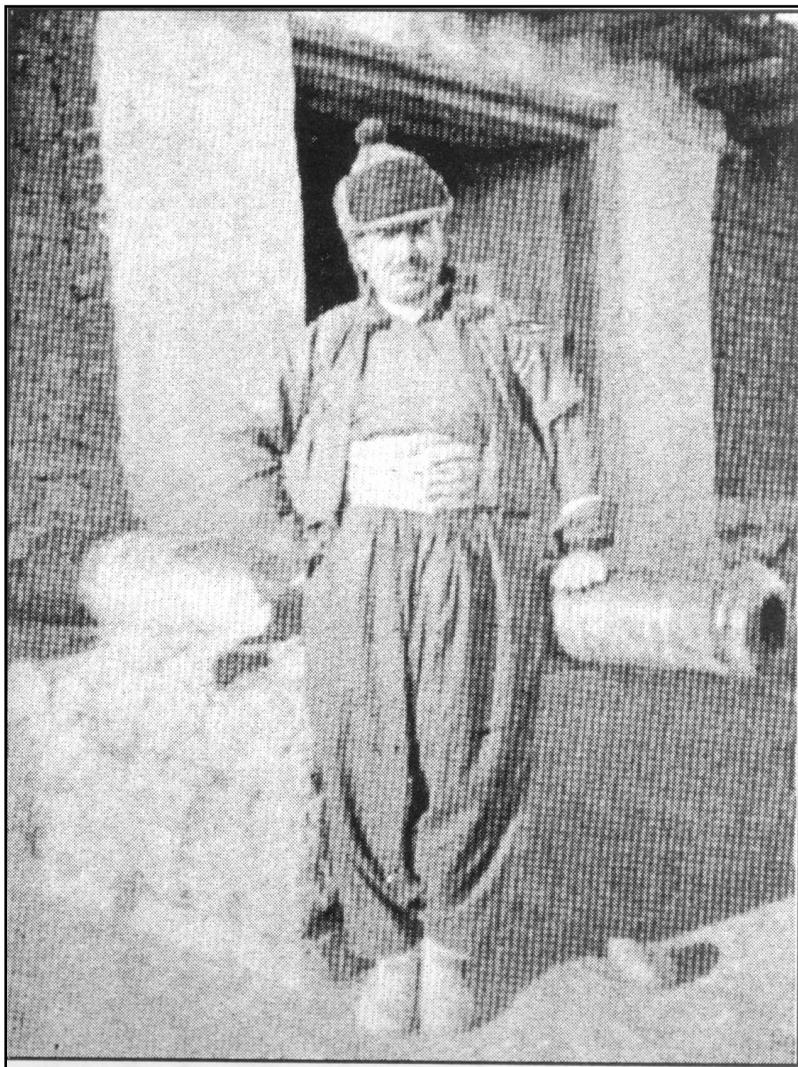

شیخ علائەدین نەقشبەندی

ئەوین راوەستیایی: سەید ئەحمەد ئەلەبی (وەزیری ئابوری ل کۆمارا
مەھاباد)، سەید عەبدولعەزیزی شەمزینی، سالا ١٩٤١ی ل بەغدایی.

شیخ عہدولقادیؒ نہری ل گہل د. کوچران، سال ۱۸۸۰

سهید تاها نه هری

پرا دهلال

قوتابخانا قوبه هان

گوندی نه‌ری

قه‌زا شه‌مدینان

مزگه فتا شه مدینان

نقیسر ل مهزای سہید تاہا

دانه د چهند ریزه گان دا

- ل سال ۱۹۶۸ئ ل گوندی بیسکی ل ده قهرا دۆسکیا ژدایکبوویه .
- خاندنا خو یا سه ره تای ل سال ۱۹۷۹ئ ل باژیړی دهوکی ب دویمای ئینایه .
- خاندنا خو یا ناقنچی و ئاماده یی ل دوا ناوه ندیا خواندنین ئیسلامی ل باژیړی دهوکی ب دویمای ئینایه .
- ل سال ۱۹۸۶ئ هاتیه وه رگرتن ل زانکویا به غدا کولیزا شریعی، به ئی ژ بهر نه گه رین رامیاری نه شیایه خواندنا خو ب دویمایک بینیت .
- ل سال ۱۹۹۴ئ وه کارمهندهک ل چاقدیړیا جفاکی یا تابهت ل خانیی کوران کارکریه .
- ل سال ۱۹۹۷ئ ل بنگه هی شیره تکاریا دهروونی و جفاکی کارکریه .
- ل سال ۲۰۰۳ئ ل چاقدیړیا گه شه پیدانا جفاکی کارکریه .
- به رده واهه ل سهر کاری خو ل بنگه هی هه قال سهر ب ریقه به ریا گشتی یا چاقدیړیا جفاکی ل دهوکی .
- پشکداری د چهندين خولین جفاکی و دهروونی دا کریه .
- چهند فه کولینین جفاکی و دهروونی ئه فین ب زاروکان فه گریدایی به لافکرینه د کوفار ورؤژنامین کوردی و عهره بی دا .

ژ به ره مین نفیسه ری ئین چاپکرین

- ۱- په رتوکا جه گهر، چهند شیره تین دهروونی بو په روه رده کرنا زاروکان ۲۰۱۲
- ۲- عائلة شمدينان ودورها في الحركة التحررية الكوردية ۲۰۰۷
- ۳- ظاهرة عمل الاطفال في مدينة دهوك، دراسة ميدانية ۲۰۰۵
- ۴- داخا دئی كوردان (هوزانین شه هید دلوقان بیسکی ۲۰۰۱

وهشانين وهزارهتا رهوشهنبيري و لاوان
 ريڤه بهريا گشتي يا راگهاندن و چاپ و به لاقكرني
 ريڤه بهريا چاپ و به لاقكرني - دهوك

نڤيسهر	ناڤي په رتووكي	ژ
	٢٠١١	

- ١- بابلوژيا گهردى و خانەى
- ٢- مايكرو بابلوژي
- ٣- رومان خوديكا ژيانتيه - ج ١
- ٤- شورشين جه ماوهري ئه رەب
- ٥- رولي دهقى دئافاكرنا درامايا كورديدا
- ٦- تطور الاعلام الكردى
- ٧- الرواية التاريخية
- ٨- تافگه ليگه پريان ل روناھيبا پرا جينوتى
- ٩- هن ئالبين جفاكي كوردى دكولتورى گه ليري دا
- ١٠- هينري ماتيس
- ١١- شوونارين دهقەرا دهوكي
- ١٢- سترانين عەمەري عەڤدئ ژ كانيا چرافى
- ١٣- فن و عمارة الكورد
- ١٤- فەرەهنگا زمانى په رتيا / كوردى - په رتى
- ١٥- بزاقا شانويي (ل ئاكرئ، ئاميدي، زاخو)

	٢٠١٢	
--	------	--

- ١٦- **Gotinên li ber mirinê**
- ١٧- سالين په نابهريي ژ ژيانا ئيحسان نوري پاشا
- ١٨- ئالايي كوردستاني - فهكولينهك ديروكي
- ١٩- جارهك ژ جارا (كورتە چيروكئين فلكلورى)
- ٢٠- زمانفانيا تيكستى
- ٢١- جوداكرنا كاري ليكداي ژ كاري خودان ته واوكەر و بهركار
- ٢٢- دادابيزم دهوزانا نوخوازا كورديدا
- ٢٣- نيچيرا كلان (شانويا ب ههفت وئنه يان)
- ٢٤- ژ بو ته (ههلبهست)
- ٢٥- اللغة الكردية في منطقة بهدينان
- ٢٦- تينگه ههكي ياساسي بو روژنامه قانبي
- ٢٧- دهوك في اواسط القرن الماضي
- ٢٨- به هائي (شينخ تاها عبدالرحمن مايي)
- ٢٩- بنه مايين درامايي د حيكايه تين مه لاهه حمودي بازديددا

- ديا جوان
- موسه دهق توفى
- يوسف صبرى
- ديا جوان
- شورشقان عادل احمد
- دلبرين عبدالله على
- ارشد حيتو
- و. شاليكويي بيكەس
- ديا جوان
- ت. كريم فندي
- ههكار عبد الكريم فندي
- جميل محمد مصطفى
- د. عبدالرحمن مزوري
- ئارام يوسف ابراهيم

- ۳۰- میژوویا ئیکه نیا قوتابیین کوردستانی
 ۳۱- دئی چهوا ژ بۆ زاپۆکان نفیسی
 ۳۲- جگه‌ر، چه‌ند شیره‌تتین ده‌روونی
 ۳۳- بابه‌تتین سینه‌مایی و فوتوگرافی
 ۳۴- خیزانا به‌خته‌وهر
 ۳۵- ژیان ل ناڤ کوردان دا (میژوویا ئیزدیان)
 ۳۶- سه‌ره‌اتتین فه‌شارتی و ئاشووپی
 ۳۷- جونیکرنا گیره‌کین زمانی کوردی
 ۳۸- په‌یوه‌ندی و گه‌هاندن دراگه‌هاندنی دا
 ۳۹- سه‌ته‌که‌ولمّی ته‌ چ دیتیه‌ بیژه‌؟
 ۴۰- ئامیدی (العمادی) دراسة في التاريخ السياسي
 ۴۱- القصة الكردية القصيرة (قراءة مقارنة)
 ۴۲- زه‌نگینی هێژا
 ۴۳- زانستی جوانکاری ده‌وژانا کوردیدا
 ۴۴- سمکۆیی شکاک
 ۴۵- هیومانیزم د ده‌وژانا نو یا کوردی دا
 ۴۶- علماء قدموا الى الموصل من الكرد ومن کوردستان
 ۴۷- میژوویا کوردستانی یا که‌فن
 ۴۸- گه‌نجینه
 ۴۹- فره‌نگا تیرمپن و پێژیه‌ی
 ۵۰- نه‌پتین ديارده و ره‌فتارین جفاکی
 ۵۱- ریزمانا زمانی کوردی
 ۵۲- نه‌مانا هنده‌ک په‌یقین زمانی کوردی
 ۵۳- دور المهارات الريادية للمديرين
 ۵۴- رێبه‌ری رۆژنامه‌قانییا سه‌ریخوه
 ۵۵- المعوقات الاجتماعية والسياسية للتسامح في المجتمع الكردي
 ۵۶- سه‌ره‌لدان و وه‌رارا جوړین نوو یین نه‌ده‌ی
 ۵۷- علماء الكورد وكوردستان
 فرست طبیب عبدالله
 و. هزرغان
 حاجی ره‌مزان بیسکی
 رمزی ئاکری
 صبریة صالح حسن
 و. داود خدیده
 و. کافین نه‌جیب
 صدیق حجی ولی
 حسین سه‌دیق
 باقی نازی
 رجب جمیل حبیب
 عبد الکریم یحیی
 و. ماجد محمد ویسی
 مسعود یاسین چه‌لکی
 فاخر سه‌سه‌ن گولی
 ریزان شقان ئیسف
 جاسم عبد شلال
 محمد صالح طبیب - رێبه‌ر جعفر
 مسعود خالد گولی
 باقی نازی
 عبدالجبار عبدالرحمن
 باقی نازی
 محمد ابراهیم ئامیدی
 دلشاد طه‌ میرو علی
 به‌ران یحیی حمو حاجی
 د. محمد سعید حسین
 دریا س مصطفی سلیمان
 صالح شیعو الهسنیانی

۲۰۱۳

- ۵۸- دیروکا دنفه‌گری
 ۵۹- نووچه‌ ژ کاغه‌زی بۆ نه‌نته‌رنیتتی
 ۶۰- التدخل الانساني من قبل الامم المتحدة
 ۶۱- اخلاقيات الاعلام الجديد
 ۶۲- فصول من تاريخ يهود كوردستان
 ۶۳- مدرسة قبهان
 ۶۴- رێبه‌ری نفیسینا فه‌کۆلینتین زانکۆیی
 ۶۵- شاکارین هه‌لبه‌ستا جیهانی
 ۶۶- پۆندکین ژ خوینی بۆ واری و نه‌قینیی
 یورگن ئۆسته‌ر هامه‌ل - نیلس بی
 پێته‌رسون - و. نه‌بدوله‌مید بامه‌رنی
 ئازاد نسری
 خدر شنگالی
 د. رحیم مزید علی
 د. فرست مرعی اسماعیل
 د. محمد سعید أحمد
 أمین عبدالقادر
 أسماعیل تاهر جانگیر
 ئوسامه‌ محمود هه‌سنی

م. محمد حسن الخياط	میتوویا یاسایی	۶۷-
Konê Reş	Ji Stêrên Welatê Qedexe	۶۸-
نزار محمد سعید	قالاكرنا ده‌رده‌سه‌رییا	۶۹-
ئەمین مه‌علوف - و. ره‌شاد بیجرمانی	ناسنامه‌یی‌ن كوژەك	۷۰-
جاسم عبد شلال	الشیخ احمد محمد طیب السلیطانی (حیاته واسرته وشيوخه وآثاره)	۷۱-
عبد الجلیل صالح موسی	جمال عبد الناصر والقضية الكردية في العراق ۱۹۵۲-۱۹۷۰	۷۲-
محمد سلیم سواری	هه‌واره (رومان)	۷۳-
حجی ره‌مه‌زان بیسکی و. ره‌شاد بیجرمانی	مالباتا شه‌مدینان	۷۴-

وهشانين پروژين ههفېشك و هاريكاري يين
 ريفه بهريا گشتي يا راگه هاندن و چاپ و به لافكرني
 ريفه بهريا چاپ و به لافكرني - دهوك

ژ	لايهن	نقيسه ر	نافي پهرتوكي
		٢٠١٢	
١ -	كوريه ندا سه ردهم يا قوتاييان	به لافوكا سالانه	زمانى داىكي
٢ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	ئهمين عه بدولقادر	تيور و ته كننيكزين شروقه كرنا رومانى
٣ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	يونس احمد	رائحه الورده (قصص قصيره)
٤ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	حسب الله يحيى	الكتابة بالحبر الابيض
٥ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	ئدريس عه لى ديژگزينى	ئو ستيرا ته قياى (ههلبه ست)
٦ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	محهمه د عه لى ياسين	هه فوه غه ري باى
٧ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	دهمها ت ديژكى	Hest diaxivin (ههلبه ست)
٨ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	سه لمان شايخ مه مى	د عه شقا ته دا (هوزان)
٩ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	فه هيل محسن	دى رويباره كى كه مه كليل.....
١٠ -	ئيكه تيا نقيسه ريژن كورد/دهوك	خالد حسين	روژه كى هو گوژ
١١ -	كومه لا ههلبه ستفانين گهنج	كومه لا ههلبه ستفانين گهنج	داستانه كا ههلبه سارتى
١٢ -	ريكخراوا سيما	پروفيسور د. ساير عه بدوللا	سيما ٢

میژووین هه‌شپشک هه‌نه د ناښ مله‌تان
دا، ب تایبه‌تی نه‌و مله‌تین سه‌رده‌ست و
بنده‌ست، د ژیده‌رین مله‌تین سه‌رده‌ست دا،
هه‌می جوامیری و قاره‌مانی پارا که‌سایه‌تیین
وی مله‌تی بخویه و هه‌می خه‌لتی و خیانه‌ت
و عه‌ده‌ر و بیبه‌ختی پارا قاره‌مانین میژووویا
مله‌تی بنده‌ستن، هه‌تا نوکه ژی د میژووویا
دا، ده‌می به‌حسا سه‌ره‌لدانین کوردان
ده‌یته‌گرن، هه‌ر ب ناقتی ده‌سته‌دانا ده‌ره‌کی
و خیانه‌تی ل گور ژیده‌رین تورک و فارس و
عه‌ره‌بان، ب وینه‌یه‌کی میژووویه‌کا گه‌لک ره‌ش
و تاری ده‌یته هژمارتن، به‌لی ل ده‌می نه‌م ب
هزرا مله‌تی خو دچینه د ناښ میژووویا خو دا،
نه‌م هنده‌ک ژ راستیین به‌رشره‌هتر دبیین، مه
نه‌و که‌سایه‌تیین کو نه‌م شانازیا پیا دکه‌ین
گه‌لک هه‌نه د میژووویا مله‌تی کورد دا، به‌لی
به‌ری هه‌ر تشته‌کی پیدشیه نه‌م میژووویا ب
هزرا نه‌ته‌وی یا خو بخوینن، نه‌ک وه‌کی چاوا
عه‌ره‌ب و تورک و فارس سه‌حکنه میژووویا مه.

